

Barn och föräldrar, m.m.

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet drygt 60 motionsyrkanden från den allmänna motionstiden år 2002 varav huvuddelen gäller rättsförhållandet mellan barn och föräldrar. Motionsyrkandena rör bl.a. olika frågor om vårdnad, umgänge, underhåll, förfarandet i vårdnads- och umgänges mål, förmyndare och god man, faderskap, adoption, assisterad befruktning samt särkullbarns rätt till arv.

Utskottet avstyrker bifall till samtliga motionsyrkanden, i huvudsak med hänvisningar till tidigare ställningstaganden från riksdagens sida samt pågående utrednings- och beredningsarbete.

I betänkandet finns tio reservationer och sju särskilda yttranden.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	4
Utskottets överväganden	7
Vårdnad	7
Inledning.....	7
Hänsynen till barnets bästa, m.m.	9
Vårdnaden vid våld m.m. inom familjen	10
Fler än två vårdnadshavare	12
Umgänge och underhållsbidrag	13
Umgängessabotage	14
Talerätt i mål om umgänge	14
Underhållsbidrag vid växelvis boende.....	15
Förfarandet i vårdnads- och umgänges mål m.m.	16
Samarbetsamtal	16
Juridiskt biträde för barn.....	17
Behörighetskrav för domare	17
Åtgärder för att undvika tvister och alternativ tvistlösning.....	18
Olovligt bortförda barn i internationella förhållanden	19
Könsneutrala författningar	20
Förmyndare och god man m.m.	21
Förmyndare och god man	21
Skuldsatta barn	22
Myndighetsåldern	23
Namngivningsceremoni för barn	24
Faderskap.....	25
Adoption m.m.....	27
Partnerskap och adoption.....	28
Översyn av adoptionslagstiftningen.....	28
Assisterad befruktning.....	31
Särkullbarns rätt till arv	34
Reservationer.....	36
1. Hänsynen till barnets bästa, m.m. (punkt 1)	36
2. Hänsynen till barnets bästa, m.m. (punkt 1)	36
3. Vårdnaden vid våld m.m. inom familjen (punkt 2).....	37
4. Samarbetsamtal (punkt 7)	38
5. Behörighetskrav för domare (punkt 9).....	38
6. Könsneutrala författningar (punkt 12).....	39
7. Faderskap (punkt 17).....	39
8. Partnerskap och adoption (punkt 18).....	40
9. Översyn av adoptionslagstiftningen (punkt 20).....	41
10. Rätt till insemination för lesbiska kvinnor (punkt 21).....	41

Särskilda yttranden.....	43
1. Hänsynen till barnets bästa, m.m.....	43
2. Talerätt i mål om umgänge.....	43
3. Underhållsbidrag vid växelvis boende	43
4. Behörighetskrav för domare.....	44
5. Assisterad befruktning.....	44
6. Rätt till s.k. provrörsbefruktning för lesbiska kvinnor.....	44
7. Särkullbarns rätt till arv.....	44
Bilaga Förteckning över behandlade förslag.....	46
Motioner från allmänna motionstiden	46

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Hänsynen till barnets bästa, m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L211, 2002/03:L234, 2002/03:L248 yrkande 1, 2002/03:L258 yrkande 1, 2002/03:L280 och 2002/03:Ju224 yrkande 4.

Reservation 1 (kd)

Reservation 2 (v)

2. Vårdsnaden vid våld m.m. inom familjen

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L205, 2002/03:L230 yrkande 1, 2002/03:Ju361 yrkande 6, 2002/03:Sf379 yrkande 2, 2002/03:So360 yrkande 12 och 2002/03:So510 yrkande 4.

Reservation 3 (m, kd, c)

3. Fler än två vårdnadshavare

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L286, 2002/03:L303 och 2002/03:L323.

4. Umgångessabotage

Riksdagen avslår motion 2002/03:L270.

5. Talerätt i mål om umgänge

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L224, 2002/03:L243 och 2002/03:L268.

6. Underhållsbidrag vid växelvis boende

Riksdagen avslår motion 2002/03:L326.

7. Samarbetssamtal

Riksdagen avslår motion 2002/03:Sf380 yrkandena 3 och 4.

Reservation 4 (kd, c)

8. Juridiskt biträde för barn

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L248 yrkande 3, 2002/03:L330 och 2002/03:L337.

9. Behörighetskrav för domare

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L230 yrkande 2, 2002/03:L258 yrkande 2 och 2002/03:L294 yrkande 1

Reservation 5 (kd)

10. Åtgärder för att undvika tvister och alternativ tvistlösning

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L294 yrkande 2 och 2002/03:L295.

11. Olovligt bortförda barn i internationella förhållanden

Riksdagen avslår motion 2002/03:L257.

12. Könsneutrala författningar

Riksdagen avslår motion 2002/03:L232.

Reservation 6 (v)

13. Förmyndare och god man

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L217 och 2002/03:L328.

14. Skuldsatta barn

Riksdagen avslår motion 2002/03:L307.

15. Myndighetsåldern

Riksdagen avslår motion 2002/03:K325.

16. Namngivningsceremoni för barn

Riksdagen avslår motion 2002/03:K428.

17. Faderskap

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L204 och 2002/03:L266.

Reservation 7 (m, fp, kd, c)

18. Partnerskap och adoption

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L254 yrkande 6 samt 2002/03:L314 yrkandena 1–3.

Reservation 8 (kd)

19. Äktenskap mellan adoptant och adoptivbarn

Riksdagen avslår motion 2002/03:L219 yrkande 2.

20. Översyn av adoptionslagstiftningen

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L207 yrkandena 1–3, 2002/03:L219 yrkandena 1, 3 och 4 samt 2002/03:L314 yrkande 4.

Reservation 9 (m, kd)

21. Rätt till insemination för lesbiska kvinnor

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L222, 2002/03:L235, 2002/03:L249 yrkande 1, 2002/03:L254 yrkande 7, 2002/03:L265, 2002/03:L274, 2002/03:L318 yrkande 20 samt 2002/03: L320.

Reservation 10 (fp)

22. Rätt till s.k. provrörsbefruktning för lesbiska kvinnor

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:L293 och 2002/03:L296.

23. Särkullbarns rätt till arv

Riksdagen avslår motion 2002/03:L237.

Stockholm den 18 mars 2003

På lagutskottets vägnar

Inger René

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Inger René (m), Raimo Pärssinen (s), Jan Ertsborn (fp), Christina Nenes (s), Hillevi Larsson (s), Yvonne Andersson (kd), Tasso Stafilidis (v), Maria Hassan (s), Bertil Kjellberg (m), Rezene Tesfazion (s), Martin Andreasson (fp), Viviann Gerdin (c), Anneli Särnblad Stoops (s), Henrik von Sydow (m), Niclas Lindberg (s), Johan Löfstrand (s) och Peter Jonsson (s).

Viviann Gerdin (c) har inte deltagit i besluten under förslagspunkterna 18–20.

Utskottets överväganden

Vårdnad

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden som rör

- hänsynen till barnets bästa, m.m.,
- vårdnaden vid våld m.m. inom familjen och
- fler än två vårdnadshavare.

Utskottet hänvisar till pågående utredningsarbete. *Jämför reservationerna nr 1 (kd), nr 2 (v) och nr 3 (m, kd och c).*

Inledning

Rättsförhållandet mellan barn och föräldrar regleras i föräldrabalken. Under de senaste decennierna har denna lagstiftning genomgått betydande förändringar.

Bland de senaste ändringarna bör särskilt nämnas 1998 års föräldrabalksreform varvid reglerna om vårdnad, boende och umgänge ändrades (prop. 1997/98:7, bet. 1997/98:LU12). Ändringarna, som trätt i kraft den 1 oktober 1998, syftade till att betona vikten av samförståndslösningar och underlätta för föräldrar att i så stor utsträckning som möjligt komma överens. Ett annat syfte med reformen var att bereda vägen för en ökad användning av gemensam vårdnad.

Ett viktigt inslag var en satsning på socialnämndernas arbete. Föräldrar som är överens kan numera reglera vårdnad, boende och umgänge genom avtal som godkänns av socialnämnden. Ett avtal som godkänts av nämnden gäller och kan verkställas som ett lagakraftvunnet domstolsavgörande. Föräldrarna kan få hjälp av kommunen att ingå ett sådant avtal.

Genom reformen vidgades domstolens möjlighet att besluta om gemensam vårdnad. Domstolen kan nu besluta om gemensam vårdnad även om föräldrarna motsätter sig detta. En förutsättning är dock att gemensam vårdnad är bäst för barnet. Principen att föräldrar med gemensam vårdnad skall kunna enas i frågor som rör barnet modifierades något. Sålunda infördes en möjlighet att besluta om umgänge också när föräldrarna har gemensam vårdnad. Det blev vidare möjligt att vid gemensam vårdnad besluta vem av föräldrarna som barnet skall bo tillsammans med, vilket anses innebära att domstolen även kan besluta att barnet skall bo hos var och en av föräldrarna (s.k. växelvis boende).

Våren 1999 beslutade riksdagen, i enlighet med utskottets förslag, i betänkande 1999/2000:LU15 ett tillkännagivande om en utvärdering av 1998 års

föräldrabalksreform, såvitt avser gemensam vårdnad mot en förälders vilja och barnets boende (rskr. 176).

I juni 2002 tillkallade regeringen en parlamentarisk kommitté för att utvärdera 1998 års vårdnadsreform (dir. 2002:89). Kommittén har antagit namnet 2002 års vårdnadskommitté.

Kommitténs huvuduppgift är att undersöka hur de nya reglerna om vårdnad m.m. tillämpas av domstolar och socialnämnder. På grundval av undersökningen skall kommittén ta ställning till om reglerna bör ändras i något avseende för att reformens grundläggande syften skall uppnås, nämligen att underlätta för föräldrar att i så stor utsträckning som möjligt komma överens, att bereda vägen för en ökad användning av gemensam vårdnad och att betona principen om barnets bästa.

Utvärderingen skall inriktas på hur socialnämnderna har klarat av sina nya arbetsuppgifter och vad reformen har inneburit för strävandena att föra bort vårdnadsfrågorna från domstolarna. Har de nya reglerna blivit det instrument för att nå samförståndslösningar som avsetts? En annan huvudfråga är vilka följer de nya reglerna om gemensam vårdnad och boende har fått. Det skall särskilt uppmärksammas hur de tillämpas när det har förekommit övergrepp eller misstanke om detta. Skulle det visa sig att möjligheten för domstolarna att besluta om växelvis boende mot en förälders vilja har fått negativa effekter, skall kommittén överväga om möjligheten bör begränsas eller avskaffas.

En närliggande fråga är beslutanderätten inom ramen för gemensam vårdnad. Kommittén skall överväga om de regler om beslutsfattande som i dag gäller vid gemensam vårdnad är lämpligt utformade mot bakgrund av förutsättningarna att besluta om gemensam vårdnad mot en förälders vilja. Kommittén skall uppmärksamma de problem som Kommittén mot barnmisshandel har pekat på när det gäller att tillförsäkra barn psykiatrisk vård och behandling (se SOU 2001:72). Kommittén skall eftersträva att regelsystemet blir så utformat att gemensam vårdnad fungerar i det dagliga livet utan att alltför stora avsteg görs från principen att föräldrar med gemensam vårdnad skall kunna enas om det som rör barnet. Det är viktigt att bestämmelserna står i samklang med den familjerättsliga regleringen i övrigt; även föräldrar som bor tillsammans kan ha svårigheter att komma överens. Bestämmanderätten vid gemensam vårdnad bör så långt det är möjligt och lämpligt vara densamma för föräldrar som bor tillsammans som för särlevande föräldrar.

En utgångspunkt beträffande gemensam vårdnad är att det inte skall ske en återgång till den ordning som gällde före 1998 års reform och som innebar att en förälders motstånd mot gemensam vårdnad i sig uteslöt den vårdnadsformen.

Även vissa andra frågor om vårdnad, boende och umgänge skall utredas. Uppdraget skall redovisas senast den 1 november 2004.

Hänsynen till barnets bästa, m.m.

Bakgrund

Enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken har ett barn rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. I lagrummet slås vidare fast att barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och att det inte får utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Den som har vårdnaden om ett barn har ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs och skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. För att undvika att barnet orsakar skada för någon annan skall vårdnadshavaren se till att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.

Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) skall, vid alla åtgärder som rör barn, barnets bästa komma i främsta rummet. Principen har införts som en övergripande bestämmelse i 6 kap. föräldrabalken. Enligt den bestämmelsen skall barnets bästa alltid komma i främsta rummet vid avgörande av alla frågor om rör vårdnad, boende och umgänge.

Motionerna

Maria Larsson (kd) begär i motion L211 ett tillkännagivande om behovet av en fördjupad definition av begreppet barnets bästa. I motion L248 av Mia Franzén (fp) begärs ett tillkännagivande om barnens rätt och de vuxnas skyldigheter vid en separation eller skilsmässa (yrkande 1). Solveig Hellquist m.fl. (fp) framhåller i motion L280 att barnperspektivet skall vara vägledande i ärenden som rör gemensam vårdnad och umgänge. Ett tillkännagivande begärs i enlighet härmed.

Tasso Stafilidis m.fl. (v) anser i motion L234 att det saknas ett samlat regelsystem där barnets rätt står i fokus. Motionärerna anser att all relevant lagstiftning som rör barn skall samlas i en särskild barnbalk där barnets rätt sätts främst. Mot denna bakgrund begär motionärerna ett tillkännagivande om att regeringen bör utreda införandet av en barnbalk med barnperspektivet som utgångspunkt. Liknande krav framställs i motion L258 av Margareta Andersson och Lars-Ivar Ericson (båda c) yrkande 1 och i motion Ju224 av Annelie Enochson (kd) yrkande 4.

Utskottets ställningstagande

Utskottet kan konstatera att hänsynen till barnets intressen har stått i förgrunden för den fortlöpande reformering av familjerätten som pågått sedan början av 1970-talet. Syftet har varit att ge barnet en starkare rättslig ställning och därvid markera barnets behov och de hänsyn som bör tas till barnets bästa. Det senaste steget på den inslagna vägen togs i samband med 1998 års föräldrabalksreform (prop. 1997/98:7, bet. 1997/98:LU12). För att betona principen om barnets bästa infördes därvid en övergripande bestämmelse i 6 kap. för-

äldrabalken om att barnets bästa alltid skall komma i främsta rummet vid avgörande av alla frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Huvuduppgiften för 2002 års vårdnadskommitté är enligt kommitténs direktiv att undersöka hur de nya reglerna om vårdnad m.m. tillämpas av domstolar och socialnämnder. På grundval av undersökningen skall kommittén ta ställning till om reglerna bör ändras i något avseende för att reformens grundläggande syften skall uppnås, nämligen att underlätta för föräldrarna att i så stor utsträckning som möjligt komma överens, att bereda vägen för en ökad användning av gemensam vårdnad och att betona principen om barnets bästa.

I sammanhanget bör också nämnas att justitieministern i ett frågesvar den 13 november 2002 anført att de lagändringar som har genomförts under senare år varit klart och tydligt villkorade av att barnets bästa alltid skall komma i främsta rummet när olika lösningar övervägs och beslut fattas. Enligt justitieministern präglas inte lagen av ett vuxenperspektiv. Det skulle inte vara något annat än en tom gest att döpa om föräldrabalken till barnbalken. Justitieministern anser tvärtom att balkens nuvarande benämning går utmärkt att förena med det barnperspektiv som redan präglar den (svar på fråga 2002/03:80). – Utskottet har för sin del inte någon annan uppfattning än justitieministern i denna fråga.

Mot den nu redovisade bakgrunden anser utskottet att det inte finns skäl att föreslå någon riksdagens åtgärd med anledning av motionerna. Enligt utskottet bör motionerna L211, L234, L248 yrkande 1, L258 yrkande 1, L280 och Ju224 yrkande 4 avslås.

Vårdnaden vid våld m.m. inom familjen

Bakgrund

Enligt 6 kap. 7 § föräldrabalken skall rätten, om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om ett barn på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, besluta om ändring i vårdnaden. Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad skall rätten anförtro vårdnaden åt den andre föräldern ensam. Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten flytta över vårdnaden till den andre föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. I de fall vårdnadshavare enligt 6 kap. 10 a § föräldrabalken förordnas särskilt skall utses någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. En fråga om ändring i vårdnaden kan prövas på talan av socialnämnden.

Socialnämnden har också möjlighet att med stöd av bestämmelserna i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga hos rätten ansöka om vård om det på grund av misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Enligt samma lag har socialnämnden vidare möjlighet att i vissa fall omedelbart omhänderta den unge om det erfordras av hänsyn till denne.

Regeringen har den 20 februari 2003 överlämnat proposition 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m. I propositionen föreslås ett antal lagstiftningsåtgärder i syfte att stärka skyddet för barn i utsatta situationer. Regeringen föreslår bl.a. att det skall införas en gemensam skyldighet för polisen, hälso- och sjukvården, förskolan, skolan och skolbarnsomsorgen i respektive lag, att på socialtjänstens initiativ samverka kring barn och ungdomar som far illa eller riskerar att fara illa. I lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga föreslås ett antal ändringar i syfte att stärka barnperspektivet i lagen.

Motionerna

I motion Ju361 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd) anförs att gemensam vårdnad endast skall kunna komma i fråga om det kan anses tillräckligt tryggt för barnet och mamman. Innan en domstol tar ställning i vårdnadsfrågan skall rätten ha en klar bild av det eventuella våld som barnet levt med och hur troligt det är att pappan blir våldsam igen. I motionen begärs ett tillkännagivande med krav på en förändring av reglerna om gemensam vårdnad i dessa fall (yrkande 6).

Inger Davidson m.fl. (kd) påpekar i motion Sf379 att det har visat sig att 1998 års vårdnadsreform kan medföra negativa konsekvenser för barnen. För en förälder som t.ex. tvingas bryta upp på grund av missbruk, misshandel eller övergrepp kan reglerna om gemensam vårdnad användas som ett lagligt instrument att ifrågasätta varje beslut som rör barnet. I detta sammanhang blir barnet offret. Enligt motionärerna är det angeläget att den pågående utvärderingen av vårdnadsreformen sker skyndsamt, och i motionen begärs ett tillkännagivande i enlighet härmed (yrkande 2).

I motion L230 av Tasso Stafilidis m.fl. (v) yrkas att den parlamentariska kommittén som skall utvärdera 1998 års vårdnadsreform skall ges tilläggsdirektiv som går ut på att utreda möjligheterna att införa en presumtion om enskild vårdnad vid våld i nära relationer (yrkande 1).

Annelie Enochson (kd) anser i motion L205 att lagen bör ändras så att de sociala myndigheterna vid allmän domstol aktivt driver talan om överflyttning av vårdnad då en vårdnadshavare grovt brustit i sitt ansvar som förälder genom att begå ett allvarligt brott mot den andra vårdnadshavarens liv, frihet eller hälsa. I motionen begärs ett tillkännagivande i enlighet härmed. Samma motionär framhåller i motion So360 att socialtjänstlagens krav på att tillgoda det utsatta barnets behov av beskydd och stöd skall gå före alla andra beslut i samband med vårdnadstvister, även om en förälder inte är dömd. Detta krävs, enligt motionären, för att barnet inte skall behöva möta sin förövare i form av påtvingat umgänge. Motionären yrkar ett tillkännagivande med detta innehåll (yrkande 12).

Viviann Gerdin och Birgitta Sellén (båda c) begär i motion So510 ett tillkännagivande om att rätten att vara umgänges- och vårdnadshavare skall omprövas om fadern utövar våld inom familjen (yrkande 4).

Utskottets ställningstagande

Enligt direktiven till 2002 års vårdnadskommitté skall kommittén bl.a. undersöka hur barnets bästa i dag tillgodoses i de fall där en förälder gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet mot den andra föräldern, framför allt våldsbrott. På grundval av undersökningen skall kommittén överväga om några åtgärder bör vidtas för att bättre ta hand om barnets behov och intressen. Kommittén skall därvid ta ställning till om det bör införas en automatisk prövning av vårdnaden eller umgänget när en förälder begått vissa brottsliga handlingar mot den andre. Det ingår dock inte i kommitténs uppdrag att föreslå en lagändring som innebär att en förälder automatiskt förlorar vårdnaden i sådana situationer. Kommittén skall även överväga om en talerätt för närstående skall införas vid situationer med våld i hemmet. Kommittén skall också undersöka i vilken utsträckning socialtjänsten hjälper till för att underlätta umgänget i situationer där den ena föräldern meddelats besöksförbud och i andra situationer där umgänget ställer särskilda krav. Kommittén skall överväga om ytterligare åtgärder behöver vidtas för att i förekommande fall underlätta umgänget i de aktuella situationerna och för att skapa garantier för att umgänget sker under betryggande former.

Utskottet kan således konstatera att utredningsarbete pågår i linje med de önskemål som framförs i motionerna. Mot denna bakgrund föreslår utskottet att motionerna L205, L230 yrkande 1, Ju361 yrkande 6, Sf379 yrkande 2, So360 yrkande 12 och So510 yrkande 4 avslås.

Fler än två vårdnadshavare*Bakgrund*

Bestämmelser om vårdnad av barn finns i 6 kap. föräldrabalken. Ett barn står normalt under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem. I vissa fall kan vårdnaden emellertid anförtros åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Så kan ske om en förälder vid utövandet av vårdnaden brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa och utveckling. Har föräldrarna gemensam vårdnad om barnet och gäller bristerna i omvårdnaden endast den ena av dem, skall domstolen anförtro vårdnaden om barnet endast åt den ena av dem. Brister även den föräldern i omsorgen om barnet, skall domstolen flytta över vårdnaden till en särskilt förordnad vårdnadshavare. Att flytta över vårdnaden till särskilt förordnade vårdnadshavare kan också bli aktuellt om barnet stadigvarande har vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet består. Vårdnaden skall då flyttas över till den som har tagit emot barnet.

Vidare kan det bli aktuellt att anförtro vårdnaden om ett barn till en särskilt förordnad vårdnadshavare om någon av föräldrarna dör. Har föräldrarna gemensam vårdnad om barnet och dör en av dem, fortsätter den andra föräldern att ha vårdnaden om barnet. Om båda föräldrarna dör, skall domstolen

anförtro vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. I de fall barnet står under vårdnad av endast den ena föräldern och den föräldern dör, skall domstolen anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är lämpligare, åt en särskilt förordnad vårdnadshavare.

När vårdnadshavare förordnas särskilt, skall domstolen utse någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran (6 kap. 10 a §). I det enskilda fallet får hänsyn tas till barnets ålder och utveckling samt den personliga anknytningen till de tilltänkta vårdnadshavarna.

Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra, registrerade partner eller sambor.

Motionerna

Tasso Stafílidis m.fl. (v) begär i motion L323 ett tillkännagivande om att regeringen snarast skall utreda det rättsliga föräldraskapet rörande barn som har fler än två föräldrar och hur barns juridiska rättigheter till sina föräldrar utöver de biologiska vårdnadshavarna skall tillgodoses.

I motionerna L286 av Monica Green m.fl. (s) och L303 av Gustav Fridolin och Åsa Domeij (båda mp) anförs att regeringen bör se över föräldraskapets bestämmelser om vårdnadshavare så att det blir möjligt för ett barn att ha fler än två vårdnadshavare. Motionärerna yrkar ett tillkännagivande i enlighet härmed.

Utskottets ställningstagande

Utskottet utgår från att de frågor som motionärerna tar upp kommer att aktualiseras i det arbete inom Regeringskansliet som skall analysera det rättsliga föräldraskapet vid assisterad befruktning (se s. 31).

Mot denna bakgrund föreslår utskottet att motionerna L286, L303 och L323 avslås.

Umgänge och underhållsbidrag

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden som rör

- umgängessabotage,
- talerätt i mål om umgänge och
- underhållsbidrag vid växelvis boende.

Utskottet hänvisar till pågående utredningsarbete.

Umgängessabotage

Motionen

Mikael Oscarsson (kd) begär i motion L270 ett tillkännagivande om att regeringen bör tillsätta en utredning för att se över lagstiftningen i syfte att komma till rätta med umgängessabotage.

Utskottets ställningstagande

När den förälder som barnet bor tillsammans med genom olika åtgärder försvårar eller omöjliggör för barnet att få träffa den andra föräldern brukar man tala om umgängessabotage.

Som redovisats tidigare skall 2002 års vårdnadskommitté utvärdera 1998 års reform om vårdnad, boende och umgänge. Frågan om umgängessabotage torde således komma att behandlas inom ramen för kommitténs arbete. Utskottet anser därför att det inte finns skäl att föreslå någon riksdagens åtgärd med anledning av motion L270, varför den bör avslås.

Talerätt i mål om umgänge

Bakgrund

Enligt 6 kap. 15 § tredje stycket föräldrabalken har barnets vårdnadshavare ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan än föräldrarna som står barnet särskilt nära så långt som möjligt tillgodoses. När bestämmelsen infördes ansågs det mindre lämpligt att var och en som anser sig stå barnet särskilt nära skulle ha en rätt att föra talan vid domstol om umgänge. Rätten anförtroddes därför åt socialnämnden, som ansågs kunna bedöma i vilka fall det är motiverat utifrån barnets bästa, att inleda en umgängesprocess. I 6 kap. 15 a § föräldrabalken föreskrivs att om umgänge begärs av någon annan än en förälder får talan föras av socialnämnden.

Motionerna

I motionerna L224 av Birgitta Carlsson och Margareta Andersson (båda c) och L243 av Ana-Maria Narti och Kerstin Heinemann (båda fp) begärs tillkännagivanden om att föräldrabalken bör ändras på så sätt att nära anhöriga som mor- och farföräldrar skall få rätt att föra talan om umgänge med sina barnbarn.

Anita Sidén och Elizabeth Nyström (båda m) anser i motion L268 att regeringen skall lägga fram ett förslag till ändring i 6 kap. 15 a § föräldrabalken som innebär att mor- och farföräldrar ges möjlighet att väcka talan vid domstol om rätt till umgänge med avlidna barns barn i de fall barnbarnens vårdnadshavare motsätter sig det begärda umgänget. I motionen begärs ett tillkännagivande med detta innehåll.

Utskottets ställningstagande

Enligt direktiven till 2002 års vårdnadskommitté skall kommittén undersöka hur socialnämndens möjlighet att föra talan används i praktiken samt överväga om det finns anledning att ändra reglerna så att vissa närstående ges möjlighet att själva föra talan om umgänge i domstol under vissa förutsättningar. Kommitténs utgångspunkt skall vara att domstolsprocesser om umgänge så långt möjligt bör undvikas.

Med hänvisning till det pågående utredningsarbetet anser utskottet att motionerna L224, L243 och L268 bör avslås.

Underhållsbidrag vid växelvis boende*Bakgrund*

Bestämmelser om föräldrarnas underhållsskyldighet för sina barn finns i 7 kap. föräldrabalken. Enligt 1 § skall föräldrarna svara för underhållet av ett barn efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. En förälder kan fullgöra sin underhållsskyldighet genom att faktiskt ta hand om barnet eller genom att betala underhållsbidrag för barnet.

En förälder som inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med detta skall fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet. Detsamma gäller en förälder som har vårdnaden om barnet gemensamt med den andra föräldern men barnet varaktigt bor tillsammans med endast den andra föräldern. Vid växelvis boende utgår inte underhållsbidrag eftersom barnet anses varaktigt bosatt hos båda föräldrarna. Varje förälder fullgör då sin underhållsskyldighet genom att svara för de direkta kostnaderna för barnet under den tid barnet vistas hos honom eller henne.

Motionen

Bo Könberg (fp) ifrågasätter i motion L326 principen att underhållsbidrag inte utgår vid växelvis boende i de fall föräldrarna har avsevärt olika stor inkomst. I motionen pekas på att när föräldrarna bor tillsammans svarar de givetvis för barnets kostnader i proportion till sin inkomst. Det är, menar motionären, inte självklart att denna proportionerliga fördelning skall ersättas med en lika fördelning om föräldrarna separerar och barnet bor växelvis hos vardera föräldern. Motionären begär ett tillkännagivande om att regeringen skall låta utreda frågan om föräldrarnas ekonomiska ansvar vid växelvis boende.

Utskottets ställningstagande

Av direktiven till 2002 års vårdnadskommitté framgår att kommittén skall överväga vissa frågor om barnets försörjning och umgängesavdrag. Kommittén skall särskilt ta ställning till om kommunerna i framtiden bör vara skyl-

diga att erbjuda samarbetsamtal även beträffande barnets försörjning och om de bör vara skyldiga att hjälpa föräldrar att träffa avtal om underhåll.

Utskottet utgår från att den fråga som motionären tar upp kommer att övervägas av 2002 års vårdnadskommitté. Mot den bakgrunden anser utskottet att motion L326 bör avslås.

Förfarandet i vårdnads- och umgänges mål m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden som rör

- samarbetsamtal,
- juridiskt biträde för barn,
- behörighetskrav för domare,
- åtgärder för att undvika tvister och alternativ tvistlösning,
- olovligt bortförda barn i internationella förhållanden samt
- könsneutrala författningar.

Utskottet hänvisar till pågående utredningsarbete och tidigare ställningstaganden. *Jämför reservationerna nr 4 (kd och c), nr 5 (kd) och nr 6 (v).*

Samarbetsamtal

Bakgrund

Med samarbetsamtal avses enligt 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) samtal under sakkunnig ledning i syfte att föräldrar skall nå enighet i frågor om vårdnad och umgänge. Samarbetsamtal som en metod att lösa vårdnads- och umgängestvister introducerades av socialtjänsterna i början av 1970-talet. Samtalen användes för att försöka hjälpa föräldrar att själva ta ansvar för sina barn efter en separation och inte skjuta över beslutet på myndigheterna. Sedan den 1 mars 1991 är kommunerna skyldiga att erbjuda föräldrar möjlighet till samarbetsamtal (prop. 1990/91:8, bet. LU13).

I mål om vårdnad, boende eller umgänge får domstolen enligt 6 kap. 18 § föräldrabalken uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att i barnets intresse anordna samarbetsamtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna. Samtalen är inte obligatoriska, och de förutsätter inte heller föräldrarnas samtycke. Utgångspunkten är i stället att ett förordnande om samarbetsamtal kan meddelas så snart det kan tänkas tjäna något syfte.

Motionen

I motion Sf380 av Alf Svensson m.fl. (kd) begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör utreda hur separerade föräldrar bäst kan informeras och stödjas så att barnets behov får styra hur umgänget utformas. I samband med detta bör de samarbetsamtal som erbjuds föräldrarna utvärderas (yrkande 3). Vi-

dare begärs ett tillkännagivande om att samarbetsamtal bör vara praxis för att undvika långdragna processer och upptrappade konflikter (yrkande 4).

Utskottets ställningstagande

Av direktiven till 2002 års vårdnadskommitté framgår att kommittén skall utvärdera 1998 års reform om vårdnad, boende och umgänge. Frågor med anknytning till verksamheten med samarbetsamtal kommer således att aktualiseras och övervägas inom ramen för kommitténs arbete. Med hänvisning till det pågående utredningsarbetet anser utskottet att motion Sf380 yrkandena 3 och 4 bör avslås.

Juridiskt biträde för barn

Motionerna

Mia Franzén (fp) anser i motion L248 att regeringen bör utreda möjligheten att utse ett ombud för barn vid skilsmässor och separationer. Den rätt som ett barnombud är satt att bevaka skall utgå från en nationell barnrättspolicy. Ett tillkännagivande yrkas i enlighet härmed (yrkande 3).

I motionerna L330 av Lena Sandlin-Hedman m.fl. (s) och L337 av Jan Emanuel Johansson (s) begärs tillkännagivanden om att barn alltid bör ha rätt till ett eget särskilt biträde i familjerättsprocesser.

Utskottets ställningstagande

Den fråga som motionärerna tar upp behandlas i departementspromemorian (Ds 2002:13) Utövatet av barns rättigheter i familjerättsprocesser. I promemorian föreslås, för att barnets bästa verkligen skall komma i främsta rummet och hans eller hennes rätt stärkas väsentligt, att barnet bör ges rätt till ett eget biträde i mål och ärenden om vårdnad, boende och umgänge. Detta bör dock komma i fråga endast i sådana tvister som är särskilt konfliktfyllda och där barnet kan antas ha ett behov av ett sådant biträde samt behovet inte kan tillgodoses på något annat sätt. Departementspromemorian är för närvarande föremål för beredning inom Regeringskansliet.

Av direktiven till 2002 års vårdnadskommitté framgår att kommittén i sitt arbete skall följa och beakta den fortsatta beredningen av de förslag som läggs fram i departementspromemorian (Ds 2002:13).

Mot denna bakgrund föreslår utskottet att motionerna L248 yrkande 3, L330 och L337 avslås.

Behörighetskrav för domare

Motionerna

Ragnwi Marcelind m.fl. (kd) anser i motion L294 att regeringen skall tillsätta en utredning för att se över reglerna kring domstolarnas förfarande vid tvis-

temål om barn så att personer med gedigen barnkunskap och insikter i de psykosociala problemen hanterar dessa fall (yrkande 1).

I motion L230 av Tasso Stafilidis m.fl. (v) begärs ett tillkännagivande om att de domare som dömer i familjerättsliga mål skall ha erforderlig kompetens (yrkande 2).

Margareta Andersson och Lars-Ivar Ericson (båda c) anför i motion L258 att adekvat utbildning måste ges till alla jurister som kommer i kontakt med barn i olika domstolsförfaranden. I motionen yrkas ett tillkännagivande med detta innehåll (yrkande 2).

Utskottets ställningstagande

Enligt direktiven till 2002 års vårdnadskommitté skall kommittén – mot bakgrund av den kritik som i vissa fall riktats mot domstolarna (se bl.a. Barnombudsmannens årsrapporter 2000 och 2002) – undersöka och beskriva vilken kompetens i vårdnadsfrågor som finns hos domarna och vilken kompetensutveckling som pågår. Anser kommittén att det finns brister skall det övervägas hur domarnas kompetens kan stärkas ytterligare.

Mot bakgrund av det redovisade anser utskottet att det inte finns skäl att föreslå någon riksdagens åtgärd med anledning av motionerna L230 yrkande 2, L258 yrkande 2 och L294 yrkande 1. Utskottet föreslår att motionsyrkandena avslås.

Åtgärder för att undvika tvister och alternativ tvistlösning

Motionerna

Ragnwi Marcelind m.fl. (kd) anför i motion L294 att något måste göras för att minska antalet vårdnads- och umgängesprocesser i domstol eftersom varje process är ett misslyckande från samhällets sida. I motionen begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör överväga åtgärder för att komma till rätta med de alltför många vårdnads- och umgängestvisterna (yrkande 2).

I motion L295 av Lars Ångström (mp) föreslås att det bör införas en annan modell för konfliktlösning än vårdnadstvister vid domstol. Motionären förordar en modell som kallas Byrån för barns bästa och som utgår från målet om gemensam vårdnad. I motionen begärs ett tillkännagivande med detta innehåll (yrkande 1). Vidare yrkas ett tillkännagivande om att regeringen skall ta olika initiativ för att främja skapandet av myndigheten Byrån för barns bästa (yrkande 2).

Utskottets ställningstagande

Som redovisats tidigare har lagstiftningsarbetet på det familjerättsliga området under de senaste decennierna varit inriktat på att underlätta samförstånds lösningar mellan föräldrarna och att undvika domstolsförfaranden. 1998 års ändringar i föräldrabalken var inriktade på att undvika domstolsprocesser och

att underlätta för föräldrar att i så stor utsträckning som möjligt komma överens om hur frågor som rör vårdnad om barn m.m. skall lösas.

I departementspromemorian (Ds 2001:36) Hovrättsprocessen i framtiden föreslås krav på prövningstillstånd vid överklagande från tingsrätt till hovrätt. Promemorian bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Av direktiven till 2002 års vårdnadskommitté framgår att kommittén skall överväga om det behövs ytterligare lagändringar än de som föreslås i departementspromemorian 2001:36 för att komma till rätta med långvariga och upprepade domstolsprocesser. Något förbud mot ett omprövning av ett vårdnadsavgörande kan inte komma i fråga. Däremot skall utredas om det är möjligt och lämpligt att inskränka rätten till omprövning, t.ex. på så sätt att en talan inte får tas upp till prövning förrän en viss minsta tid har förflutit från det frågan senast avgjordes eller genom ett krav på väsentligen ändrade förhållanden. En annan åtgärd som skall övervägas är att inskränka rätten att överklaga interimistiska beslut. Även andra åtgärder är tänkbara. En utgångspunkt skall vara att barnets intressen skall tas om hand på bästa sätt och att de krav rätts säkerheten ställer inte får sättas åt sidan.

Mot den nu redovisade bakgrunden föreslår utskottet att motionerna L294 yrkande 2 och L295 avslås.

Olovligt bortförda barn i internationella förhållanden

Bakgrund

Med olovligt bortförande av barn avses framför allt då en förälder utan lov för med sig sitt barn till ett annat land. Hit hör också fall då en förälder olovligen håller kvar barnet i ett annat land efter utgången av en umgängestid eller efter det att en domstol bestämt att den andra föräldern skall ha vårdnaden om barnet. I båda fallen är ändamålet att hindra den andra föräldern från att ha vårdnaden om barnet eller utöva umgängesrätt.

För att få till stånd ett internationellt samarbete för att motverka olovliga bortföranden och kvarhållanden av barn i internationella förhållanden har tillkommit olika konventioner, bl.a. Europarådskonventionen den 20 maj 1980 om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn och Haagkonventionen den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn. Sverige har anslutit sig till båda konventionerna, och dessa har införlivats med svensk rätt genom lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn. För Sveriges del är konventionerna i kraft gentemot ett femtiotal länder. Hösten 1996 antogs inom Haagkonferensen för internationell privaträtt en ny konvention som gäller myndigheters behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i fråga om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn. Konventionen trädde i kraft den 1 januari 2002.

Inom EU pågår också arbete i samma syfte. I maj 1998 antog Europeiska unionens råd en konvention om domstols behörighet och om erkännande och

verkställighet av domar i äktenskapsmål, den s.k. Brysselkonventionen II. Med anledning av Amsterdamfördraget har Brysselkonventionen II omarbetats till en förordning, den s.k. Bryssel II-förordningen, som antogs av Europeiska unionens råd den 29 maj 2000 och trädde i kraft den 1 mars 2001. I sammanhanget bör också nämnas att kommissionen, som ett led i rådets åtgärdsprogram på civilrättens område, den 17 maj 2002 presenterade ett förslag till rådets förordning om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 och om ändring av förordning (EG) 44/2001 vad avser mål om underhållsskyldighet, KOM (2002) 222 slutlig/2 (förslag till Bryssel II a-förordning). Ett av syftena med förslaget är att avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar skall kunna erkännas och verkställas inom gemenskapen på grundval av gemensamma regler om behörig domstol.

Motionen

Carina Hägg (s) anför i motion L257 att det föreligger ett behov av att se över Haagkonventionen utifrån ett barnperspektiv, och i motionen yrkas ett tillkännagivande i enlighet härmed.

Utskottets ställningstagande

Haagkonventionen är föremål för en fortlöpande översyn inom ramen för Haagkonferensen för internationell privaträtt. Inom EU pågår ett arbete med ett förslag till Bryssel II a-förordning. En översyn av lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn (verkställighetslagen) har nyligen avslutats och redovisats i (Ds 2003:5) Stärkt rättsskydd för barn i gränsöverskridande fall. I departementspromemorian föreslås bl.a. att verkställighetslagens bestämmelser som gäller i förhållande till de stater som har tillträtt Europarådskonventionen utsträcks till att gälla också i förhållande till de stater som har tillträtt Haagkonventionen. Förslaget innebär bl.a. en förstärkning av rättsskyddet i Sverige för barn i internationella förhållanden som inte omfattas av den nordiska eller EG-rättsliga regleringen eller tillhör Europarådskonventionens tillämpningsområde. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2004.

Utskottet kan således konstatera att det pågår arbete på såväl internationell som nationell nivå med den fråga som motionären aktualiserar. Det finns därför inte skäl att föreslå någon riksdagens åtgärd med anledning av motion L257. Motionen bör därför avslås.

Könsneutrala författningar

Bakgrund

Olika författningar innehåller hänvisningar till mor och far i stället för förälder, t.ex. i 2 kap. 2 § och 6 kap. 2 § ärvdabalken samt 10 kap. 10 § vallagen

(1997:157). I 2 kap. 2 § första stycket ärvdabalken föreskrivs exempelvis: ”Finns ej bröstarvingar, taga arvlåtarens fader och moder hälften var av arvet.”

Motionen

I motion L232 av Tasso Stafilidis m.fl. (v) begärs att regeringen skall lägga fram förslag till ändringar som innebär att de författningar som nämner mor och far ersätts med det könsneutrala begreppet förälder.

Utskottets ställningstagande

Våren 2002, i samband med behandlingen av proposition 2001/02:123 Partnerskap och adoption, har utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande 2001/02:LU27 avstyrkt ett likalydande motionsyrkande.

Utskottet anser att det inte finns skäl att föreslå att riksdagen skall frångå sitt tidigare ställningstagande. Enligt utskottets mening ligger det i sakens natur att bestämmelserna gäller även när ett barn har två föräldrar av samma kön. Motion L232 bör därför avslås.

Förmyndare och god man m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden som rör

- förmyndare och god man,
- skuldsatta barn,
- myndighetsåldern och
- namngivningsceremoni för barn.

Utskottet hänvisar till pågående utredningsarbete och tidigare ställningstaganden.

Förmyndare och god man

Bakgrund

I 11 kap. föräldrabalken finns bestämmelser om att rätten eller överförmyndaren i olika situationer skall förordna en god man för att företräda personer som av skilda anledningar inte i full utsträckning kan representera sig själva.

Om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person skall rätten besluta att anordna godmanskap för honom eller henne, om det behövs (4 §).

Till god man skall utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna. Bestämmelser om förmyndares och gode mäns verksamhet finns i 12 kap. föräldrabalken. Förmyndares och gode mäns verksamhet står under

tillsyn av överförmyndaren. Närmare bestämmelser om tillsynen finns i 16 kap. föräldrabalken.

Motionerna

Kenth Högström (s) anför i motion L328 att Justitieombudsmannen under en följd av år har gjort anmärkningar beträffande den kommunala överförmyndarverksamheten. Justitieombudsmannen har bl.a. konstaterat allvarliga brister vad gäller myndigheters registrering av allmänna handlingar. Motionären anser att regeringen måste vidta åtgärder för att förbättra den kommunala överförmyndarverksamheten.

I motion L217 anser Elizabeth Nyström och Ulla Löfgren (båda m) att god man-institutet bör förändras. Enligt motionärerna bör det införas en möjlighet att i förväg hos försäkringskassa registrera vem man vill ha som god man. I motionen begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör ta initiativ till en sådan lagändring.

Utskottets ställningstagande

Regeringen har i april 2002 tillkallat en särskild utredare för att utvärdera den lagstiftning om förmyndares, gode mäns och förvaltares förvaltning av egendom och tillsynen över sådan förvaltning som beslutades år 1995 (dir. 2002:55). Utredningen skall bl.a. granska hur överförmyndarna har hanterat det ökade ansvar som lades på dem genom reformen. Om utredaren gör bedömningen att det finns brister skall utredaren överväga hur man kan komma till rätta med dem. I direktiven anføres att utfärdande av fullmakter av generell karaktär möjligen skulle kunna ses som ett alternativ till godmans- eller förvaltarinstitutet. En fördel med ett sådant system kan enligt direktiven vara att fullmaktsgivaren själv pekar ut den person som skall utöva fullmaktsförordnandet, men utfärdande av fullmakter för framtiden är samtidigt förknippade med risker. Utredaren skall ta ställning till om fullmakter av detta slag kan vara ett gångbart komplement till stödformerna i föräldrabalken. Uppdraget skall redovisas senast den 1 juli 2004.

Utskottet anser att resultatet av det pågående utredningsarbetet inte bör föregripas genom någon riksdagens åtgärd varför motionerna L217 och L328 bör avslås.

Skuldsatta barn

Bakgrund

Som huvudregel gäller enligt 9 kap. 1 § föräldrabalken att den som är under 18 år inte själv får åta sig förpliktelser. Meningen med bestämmelsen är att förhindra att en underårig skuldsätter sig.

Motionen

I motion L307 av Kent Härstedt (s) anføres att det förekommer att barn under 18 år är registrerade hos kronofogdemyndigheten. Skulderna är till största delen skatteskulder, men en stor del av skulderna består av obetalda parkeringsböter och fordonsskatter. Detta beror på att föräldrar skriver över bilar på sina barn. Motionären anser att det inte är rimligt att ett barn skall svara för sina föräldrars skulder. I motionen begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör se över detta.

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att motionsspörsmålet är angeläget, och utskottet delar motionärens uppfattning att det inte är rimligt att en underårig skall kunna bli betalningsansvarig för sina föräldrars skulder.

Barnombudsmannen har i oktober 2002 i sitt yttrande över regeringens rapport 2002 till FN:s kommitté för barnets rättigheter tagit upp frågan om skuldsatta barn. Barnombudsmannen anser att regeringen måste vidta åtgärder för att förhindra att barn blir skuldsatta.

Utskottet anser att det finns anledning för regeringen att noga följa frågan rörande skuldsatta barn och vid behov återkomma till riksdagen. Utskottet förutsätter att så kommer att ske utan något formellt tillkännagivande från riksdagens sida. Motion L307 bör därför avslås.

Myndighetsåldern*Bakgrund*

År 1969 sänktes myndighetsåldern från 21 år till 20 år och sedan 1974 gäller 18-årsgränsen. Myndighetsåldern har betydelse först och främst för möjligheterna att ingå rättshandlingar. Den som är omyndig får nämligen i princip inte själv råda över sin egendom eller åta sig förbindelser av ekonomisk natur. Sådana åtgärder ankommer i stället på förmyndaren, vanligen föräldrarna, eller kräver i varje fall förmyndares samtycke. I 6 kap. 2 § föräldrabalken föreskrivs att vårdnaden om ett barn består till dess att det fyller 18 år eller dessförinnan ingår äktenskap. Enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken gäller vidare som huvudregel att föräldrarnas underhållsskyldighet upphör när barnet fyller 18 år.

Av 3 kap. 2 § regeringsformen framgår att den som inte har uppnått 18 års ålder senast på valdag inte har rösträtt vid val till riksdagen. Därutöver finns bestämmelser som direkt knyter an till en åldersgräns på 18 år i åtskilliga författningar på vitt skilda rättsområden, exempelvis inom straffrätten, socialtjänsten och på utbildningsområdet. De sålunda författningsreglerade åldersgränserna bestäms av den faktiska födelsedagen. Dock finns det vissa undantag från detta, såsom de åldersgränsbestämmelser som reglerar när skolplikten och värnplikten inträder. Dessa åldersgränsbestämmelser bestäms till det kalenderår en viss födelsedag inträffar i stället för till själva födelsedatum.

Motionen

I motion K325 av Helena Zakariasén m.fl. (s) begärs ett tillkännagivande om att myndighetsåldern skall följa kalenderåret i stället för födelsedatumet. Enligt motionärerna bör nuvarande lagstiftning ändras så att alla ungdomar i en och samma årskull blir myndiga det kalenderår de fyller 18 år.

Utskottets ställningstagande

Motionsyrkanden likalydande det nu aktuella har avstyrkts av utskottet senast våren 2001 i sitt av riksdagen godkända betänkande 2000/01:LU15.

Utskottet är liksom tidigare inte berett att förorda någon ändring i föräldrabalkens regler om myndighetsåldern och föreslår därför att motion K325 avslås.

I sammanhanget bör nämnas att regeringen i januari 2002 har tillkallat en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utreda en sammanhållen diskrimineringslagstiftning (dir. 2002:11). Kommittén skall behandla frågor såväl om könsdiskriminering som diskriminering på grund av ålder. Kommittén skall redovisa sitt uppdrag senast den 1 december 2004.

Namngivningsceremoni för barn*Motionen*

I motion K428 föreslår Anders Ygeman (s) att Sveriges kommuner skall ges en lagstadgad rätt att genomföra en borgerlig namn- och välkomsterceremoni för barn. En sådan ceremoni skall, enligt motionären, utföras av en av kommunen utsedd person. I motionen begärs ett tillkännagivande om att regeringen skall ta initiativ för att möjliggöra en sådan ordning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har avstyrkt ett likalydande motionsyrkande våren 2002 i det av riksdagen godkända betänkandet 2001/02:LU14. Utskottet anförde då att man inte hade någon närmare kännedom om föräldrars efterfrågan på sådana tjänster från kommunerna. Om det skulle visa sig att det finns ett hos allmänheten välgrundat önskemål om borgerliga namngivningsceremonier för barn förutsatte utskottet att regeringen skulle komma att överväga motionsspörsmålet inom ramen för ett aviserat arbete rörande namnlagen.

Enligt utskottets mening finns inte skäl att frånga detta ställningstagande, varför motion K428 bör avslås.

Faderskap

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden som rör arvingars rätt att väcka talan om hävande av faderskap. Utskottet hänvisar till tidigare ställningstaganden. *Jämför reservation nr 7 (m, fp, kd och c).*

Bakgrund

De grundläggande reglerna om faderskap till barn finns i 1 kap. föräldrabalken. Om modern är gift vid barnets födelse skall enligt 1 kap. 1 § föräldrabalken mannen i äktenskapet anses som barnets far, s.k. faderskapspresumtion. Om modern inte är gift fastställs faderskapet enligt 1 kap. 3 § föräldrabalken genom dom eller bekräftelse.

Faderskapspresumtionen kan brytas av domstol vid vissa i 1 kap. 2 § föräldrabalken närmare angivna fall. Ett sådant föreligger när det är utrett att modern haft samlag med annan än maken under den tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av den andre. Ett annat fall är då en annan man bekräftar faderskapet till barnet och mannen i äktenskapet godkänner bekräftelsen.

Är modern ogift vid barnets födelse eller har en faderskapspresumtion brutits skall faderskapet fastställas genom bekräftelse eller dom.

Visar det sig senare att den som lämnat bekräftelsen inte är far till barnet skall rätten förklara att bekräftelsen saknar verkan mot honom. En faderskapsdom förutsätter att det har utretts att mannen haft samlag med barnets mor under tid då barnet kan vara avlat och att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom. Enligt 2 kap. 1 § föräldrabalken är socialnämnden skyldig att försöka utreda vem som är far till ett barn när faderskapet inte följer direkt av presumtionsregeln.

När det gäller upphävande av faderskapspresumtion har enligt 3 kap. 1 § föräldrabalken i vissa fall mannens maka och arvingar rätt att väcka talan vid domstol. Sådan rätt föreligger i de fall mannen avlidit före barnets födelse eller om mannen visserligen avlidit efter barnets födelse men inte varaktigt sammanbott med barnet och inte heller efter barnets födelse bekräftat att barnet är hans. Rätt att väcka sådan talan föreligger däremot inte om vid mannens död mer än ett år har förflutit från det att talan, som grundats på att mannen är far till barnet, väckts mot honom och han fått del därav eller om mer än ett år har förflutit sedan anspråk på samma grund framställts mot mannens dödsbo. Bestämmelsen har motiverats med att övervägande skäl talar för att mannens arvingar inte skall ha någon rätt att väcka talan om hans faderskap till barnet när han själv inte har vidtagit några åtgärder för att få detta upphävt.

Sammanfattningsvis är alltså huvudregeln att arvingarna till mannen inte har någon talerätt. De undantagssituationer som är motiverade gäller framför

allt de fall då mannen över huvud taget aldrig känt till barnets födelse (prop. 1975/76:170 s. 169).

I fråga om faderskapsbekräftelse finns inga bestämmelser i lag om vem som äger föra talan om ogiltigförklaring. Av rättsfallet NJA 1988 s. 525 följer emellertid att de bestämmelser om talerätt för mannens arvingar, inklusive begränsningarna i talerätten, som enligt 3 kap. 1 § föräldrabalken gäller vid upphävande av faderskapspresumtion skall tillämpas analogivis vid ogiltigförklaring av en faderskapsbekräftelse.

När faderskapet har fastställts genom en dom som vunnit laga kraft skiljer sig situationen från presumtions- och bekräftelsefallen såtillvida att faderskapsfrågan är definitivt avgjord. En omprövning av domen kan därför i princip endast ske om resning beviljas av antingen Högsta domstolen eller hovrätt. Enligt 58 kap. 1 § rättegångsbalken kan resning beviljas om nya omständigheter eller bevis åberopas, vilka sannolikt skulle ha lett till en annan utgång i målet. Några särskilda regler om vem som är behörig att söka resning finns inte, men uppenbart är att den som var part i målet också kan vara resningssökande. Därutöver kan nämnas att talan om fastställande av faderskap enligt 3 kap. 6 § första stycket föräldrabalken kan föras av barnet mot en avlidens mans arvingar.

I sammanhanget finns skäl att redovisa gällande rätt i övriga nordiska länder. I Norge avskaffades arvingarnas rätt att väcka talan om hävande av faderskapspresumtion år 1997. Därvid hänvisades till att eftersom faderskapen numera kan antas vara rätt fastställda har behovet av en talerätt för arvingarna minskat. Vidare anfördes att det är orimligt ur barnets perspektiv om arvingarna kan väcka talan om faderskapets hävande när mannen avlidit. I Finland har mannens arvingar rätt att väcka talan under förutsättning att mannens egen talerätt inte är försutten. En liknande regel finns i isländsk rätt medan arvingarna i Danmark saknar självständig talerätt (se närmare Anna Singer, *Faderskap i rättslig belysning*, s. 153 ff., akademisk avhandling, Uppsala 2000).

Motionerna

I motion L204 av Marietta de Pourbaix-Lundin (m) påpekas att efterlevande barn numera ärver sin döde far även om barnet fötts utom äktenskapet. Enligt motionären ställs många änkor i en psykologiskt och ekonomiskt svår situation vid sin makes frånfälle, om det plötsligt uppdagas att det finns en tidigare okänd arvinge. Även om änkan misstänker att faderskapet är felaktigt har hon, anfördes i motionen, i dag små möjligheter att väcka talan och ifrågasätta faderskapet. Enligt motionären har reglerna på området inte följt samhällsutvecklingen. Vidare anfördes att både änkan och den avlidnes barn skulle vinna ökad rättssäkerhet och trygghet om talerätt för hävande av faderskap infördes för såväl efterlevande maka som mannens arvingar. I motionen yrkas ett tillkännagivande från riksdagens sida i enlighet med det anförda.

Ulf Nilsson m.fl. (fp, m, kd, c) anser i motion L266 att det måste ligga i alla parterns intresse – moderns, barnets och den utpekade faderns – att ett

faderskap blir riktigt fastställt. Möjligheterna att säkert kunna fastställa ett faderskap har, anför i motionen, utvecklats under senare tid genom användningen av DNA-teknik, och många domar i faderskapsmål hade i dag sett annorlunda ut om nuvarande teknik hade kunnat tillämpas. Motionärerna anför vidare att lagstiftning och praxis är inkonsekvent på området. I motionen begärs ett tillkännagivande om att det behövs en översyn av rättsläget och rättspraxis när det gäller talerätt i mål om hävande av faderskap.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har behandlat motionsyrkanden med samma innebörd som de nu aktuella vid flera tidigare tillfällen. När frågan behandlades av utskottet våren 1998 hade utskottet, i sitt av riksdagen godkända betänkande 1997/98:LU10, inte någon annan uppfattning än motionärerna vad gäller vikten av att ingen felaktigt förklaras vara far. Utskottet anförde bl.a. att det givetvis ligger i såväl mödrars som barns intresse att faderskap blir riktigt fastställda. När det gäller hävande av faderskap anförde utskottet att reglerna generellt sett måste bygga på tillfredsställande avvägningar mellan de olika intressen som gör sig gällande och att bestämmelserna i hög grad bör präglas av hänsynen till barnets bästa.

Utskottet ansåg vidare att de motiv som ligger till grund för nuvarande regler alljämt har giltighet och att några vägande skäl för att utvidga talerätten för mannens änka och arvingar enligt utskottets mening inte hade framkommit. Därutöver anförde utskottet att en utvidgning av talerätten för änkan och arvingarna inte torde kunna motiveras utifrån principen om barnets bästa.

Därefter har utskottet vid ett flertal tillfällen med hänvisning till utskottets tidigare ställningstaganden i saken avstyrkt motionsyrkanden med samma inriktning som de nu aktuella. Riksdagen har vid samtliga tillfällen följt utskottet (bet. 1998/99:LU18, 1999/2000:LU15, 2001/02:LU15 och 2001/02:LU9).

När nu utskottet än en gång har att pröva frågor om talerätt i mål om hävande av faderskap vidhåller utskottet alljämt sina tidigare ställningstaganden. Utskottet anser således inte heller nu att det finns skäl att utvidga möjligheterna för arvingar att väcka talan om hävande av faderskap. Motionerna L204 och L266 bör därför avslås.

Adoption m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden som rör

- partnerskap och adoption,
- äktenskap mellan adoptant och adoptivbarn samt
- översyn av adoptionslagstiftningen.

Utskottet hänvisar till tidigare ställningstaganden från riksdagens sida och pågående arbete. *Jämför reservationerna nr 8 (kd) och nr 9 (m, kd).*

Partnerskap och adoption

Bakgrund

Våren 2002 beslutade riksdagen vissa lagändringar som innebär att registrerade partner fått möjlighet att prövas som adoptivföräldrar. Härigenom kan två partner gemensamt adoptera barn och en partner kan adoptera den andre partners barn. Lagändringarna, som förutsatte uppsägning av 1967 års konvention om adoption av barn, skulle träda i kraft den dag regeringen bestämmer (prop. 2001/02:123, bet. LU27, rskr. 304).

Regeringen har den 24 oktober 2002 beslutat att lagändringarna skall träda i kraft den 1 februari 2003.

Motionerna

Yvonne Andersson m.fl. (kd) anser i motion L314 att regeringen skall återta uppsägningen av 1967 års europeiska konvention om adoption av barn (yrkande 1). Vidare begärs att riksdagen skall upphäva sitt tidigare beslut om att registrerade partner skall kunna prövas som adoptivföräldrar (yrkande 2) samt att riksdagen även skall upphäva all följdlagstiftning till beslutet (yrkande 3).

I motion L254 av Tasso Stafilidis m.fl. (v, s, fp, c, mp) begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör bestämma att de av riksdagen antagna lagändringarna i betänkande 2001/02:LU27 skall träda i kraft omgående efter det att uppsägningen av 1967 års europeiska konvention om adoption av barn trätt i kraft (yrkande 6).

Utskottets ställningstagande

Genom regeringens beslut den 24 oktober 2002 är önskemålen i motion L254 tillgodosedda. Utskottet anser att lagstiftningen som beslutades våren 2002 om partnerskap och adoption alljämt skall gälla.

Mot den nu redovisade bakgrunden anser utskottet att motionerna L254 yrkande 6 och L314 yrkandena 1–3 bör avslås.

Översyn av adoptionslagstiftningen

Bakgrund

Bestämmelser om adoption finns i 4 kap. föräldrabalken. En adoption innebär att barnet i rättsligt hänseende betraktas som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Genom adoptionen övergår vårdnaden om barnet och skyldigheten att försörja det till adoptanten. Adoptivbarnet och dess avkomlingar tar arv och ärvs såsom om adoptivbarnet hade varit adoptantens eget barn.

Beslut om tillstånd till adoption fattas av allmän domstol. Domstolen får ge sitt tillstånd endast om adoptionen är till fördel för barnet. Dessutom krävs att den som vill adoptera barnet har uppfostrat det eller vill uppfostra det eller att det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen.

En adoption kräver som regel samtycke av barnet om det har fyllt 12 år. Samtycke behövs dock inte om den som skall adopteras är under 16 år och det skulle skada honom eller henne att bli tillfrågad eller om barnet är förhindrat att lämna samtycke på grund av exempelvis en psykisk störning. Även om barnets samtycke inte krävs skall barnets åsikter beaktas om dess ålder och mognad motiverar det. Det åligger socialnämnden, om det inte är olämpligt, att söka klarlägga barnets inställning. Är barnet under 18 år, krävs normalt samtycke också av barnets föräldrar. Innan domstolen beslutar skall yttrande inhämtas från socialnämnden.

I departementspromemorian (Ds 2002:13) Utövandet av barns rättigheter i familjerättsprocesser har lagts fram förslag till vissa ändringar i 4 kap. föräldrabalken med anledning av att Sverige avser att tillträda den europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter. Förslaget innehåller en bestämmelse som garanterar att barnet får den information i saken som inte är olämplig för barnet och som kan antas vara av betydelse för barnet. Vidare föreslås att socialnämnden åläggs en skyldighet att redovisa för rätten att information till barnet har lämnats. Därutöver föreslås en bestämmelse i 4 kap. föräldrabalken om att ärenden om adoption skall handläggas skyndsamt.

Den som är gift får adoptera endast gemensamt med sin make. Den ena maken får dock adoptera ensam om den andre maken vistas på okänd ort eller lider av allvarlig psykisk störning. Den ena maken får också adoptera den andra makens biologiska eller adopterade barn. Efter en sådan s.k. styvbarns-adoption eller närståendeadoption anses barnet som makarnas gemensamma. Från och med den 1 februari 2003 har registrerade partner fått möjlighet att prövas som adoptivföräldrar. Härigenom kan två partner gemensamt adoptera barn, och en partner kan adoptera den andre partners barn. Andra än makar och registrerade partner får således inte adoptera gemensamt, inte heller sambor.

Motionerna

Inger René m.fl. (m) föreslår i motion L219 att regeringen skall göra en samlad översyn av hela adoptionslagstiftningen (yrkande 1). I motionen begärs vidare lagstiftningsåtgärder i syfte att förhindra äktenskap mellan adoptant och adoptivbarn (yrkande 2). Enligt motionärerna bör det i 4 kap. föräldrabalken införas en uttrycklig bestämmelse om att adoption endast får komma till stånd om den är till barnets bästa (yrkande 3). Därutöver anser motionärerna att den nuvarande 25-årsgränsen för att bli prövad som adoptivförälder bör ses över (yrkande 4).

I motion L314 av Yvonne Andersson m.fl. (kd) begärs också att regeringen skall göra en heltäckande översyn av adoptionslagstiftningen (yrkande 4). Sten Tolgfors (m) anser i motion L207 att regeringen bör göra en översyn av hela adoptionslagstiftningen (yrkande 1) innefattande 25-årsgränsen (yrkande 2) och ensamståendes rätt att prövas som adoptivföräldrar (yrkande 3).

Utskottets ställningstagande

Beträffande frågan om äktenskap mellan adoptant och adoptivbarn som behandlas i motion L219 yrkande 2 har utskottet behandlat ett likalydande motionsyrkande våren 2002 i sitt av riksdagen godkända betänkande 2001/02: LU27. Utskottet uttalade då att giftermål mellan adoptant och adoptivbarn knappast torde förekomma i Sverige. Vidare anförde utskottet att med det synsätt på adoptionsinstitutet som sedan lång tid tillbaka är allmänt utbrett framstår trots detta den lagliga äktenskapsmöjligheten mellan adoptanten och dennes adoptivbarn som stötande. Utskottet ansåg att tiden är mogen att avskaffa möjligheten för en adoptant att gifta sig med sitt adoptivbarn. Enligt utskottet fick det ankomma på regeringen att i lämpligt sammanhang till riksdagen framlägga erforderliga lagförslag. Utskottet förutsatte att sådana förslag också skulle komma att innebära förbud mot registrering av partnerskap mellan adoptant och adoptivbarn. Vad utskottet anförde gav riksdagen regeringen till känna.

Enligt utskottets mening kan en lämplig ordning vara att regeringen i samband med det pågående arbetet med en ny lagstiftning i frågor om ingående och erkännande av äktenskap (Ds 2002:54) även överväger frågan att avskaffa möjligheten till äktenskap respektive registrerat partnerskap mellan adoptant och adoptivbarn. I likhet med tidigare ställningstaganden vill utskottet påtala vikten av att ärendet bereds skyndsamt.

Med det anförda får önskemålet i motion L219 yrkande 2 anses tillgodosatt, och motionen bör därför avslås.

Också övriga motionsfrågor behandlades våren 2002 i samband med beredningen av proposition 2002/02:123. Utskottet motsatte sig inte en genomlysning av adoptionsinstitutet utifrån de synpunkter som framfördes i de då aktuella motionerna. Enligt utskottet kunde den nuvarande 25-årsgränsen för den eller de som vill adoptera diskuteras. Utskottet motsatte sig inte heller att den nuvarande möjligheten till s.k. ensamståendeoptioner blir föremål för

en utvärdering. Vidare borde, anförde utskottet, övervägas om inte bestämmelserna i föräldrabalkens adoptionskapitel bör ändras i systematiskt hänseende i syfte att förbättra överskådligheten och därigenom än tydligare markera att hänsynen till barnets intressen är det centrala.

Utskottet erinrade om att regeringen i den då aktuella propositionen redovisat sin avsikt att ge berörda myndigheter i uppdrag att kontinuerligt följa upp konsekvenserna av den nya adoptionslagstiftningen om partnerskap och adoption. Regeringen anförde i propositionen att ursprungsländernas reaktioner och utvecklingen när det gäller internationella adoptioner liksom förhållandena för de barn som adopterats skall undersökas. Förslag skall lämnas på de åtgärder som kan visa sig motiverade. En första rapport skall, anförde regeringen, lämnas redan ett år efter ikraftträdandet, och regeringen kommer också att vid behov på annat sätt utvärdera lagändringen.

Enligt utskottets mening torde det aviserade arbetet ge ett värdefullt underlag inför ett ställningstagande till omfattningen och djupet av den mera allmänna översynen av adoptionslagstiftningen som motionärerna önskar få till stånd. Utskottet var därför inte berett att förorda något formellt tillkännagivande i enlighet med de då aktuella motionerna.

Utskottet anser alltjämt att resultatet av det arbete som regeringen aviserade våren 2002 bör avvaktas innan ställning tas till omfattningen och djupet av den mera allmänna översynen av adoptionslagstiftningen som enligt motionärernas uppfattning bör göras. Mot denna bakgrund anser utskottet att det inte finns skäl att nu föreslå någon riksdagens åtgärd med anledning av motionerna. Motionsyrkandena L207 yrkandena 1–3, L219 yrkandena 1, 3 och 4 samt L314 yrkande 4 bör därför avslås.

Assisterad befruktning

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden som rör rätt till insemination och rätt till s.k. provrörsbefruktning för lesbiska kvinnor. Utskottet hänvisar till pågående beredningsarbete. *Jämför reservation nr 10 (fp).*

Bakgrund

Kommittén om barn i homosexuella familjer föreslog i betänkandet (SOU 2001:10) att lesbiska par som har registrerat sitt partnerskap eller lever i ett samboförhållande – i likhet med heterosexuella makar och sambor – skall få tillgång till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus. Kommittén föreslog att reglerna om fastställande av det rättsliga föräldraskapet för barn som föds i lesbiska förhållanden skall motsvara vad som gäller för heterosexuella par. För partner skall alltså, enligt kommittéförslaget, en moderskapspresumtion införas i föräldrabalken. I socialnämndens akt om faderskaps- och moder-

skapsutredningen skall antecknas vem som är spermagivare vid en insemination.

Kommittén föreslog att detta lagtekniskt skall lösas genom att två helt nya kapitel förs in i föräldraskapen – ett om moderskap till barn och ett om socialnämndens medverkan vid fastställande av moderskap. Om modern är registrerad partner skall hennes partner automatiskt anses som mor till det barn som föds i partnerskapet, dvs. moderskapspresumtion. Är modern ogift, skall hennes sambo få möjlighet att bekräfta moderskapet. Moderskapet skall också, enligt kommittéförslaget, kunna fastställas genom dom om insemination har utförts på modern med samtycke av hennes sambo och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen.

Kommittén har vidare tagit upp frågan om en översyn av reglerna rörande föräldraskap. Enligt kommittén är det viktigt för barnet att få kännedom om sitt biologiska ursprung. En fråga som är angelägen att se över är därför möjligheten att – vid sidan av de nuvarande faderskapsreglerna – utreda och slå fast det biologiska faderskapet för ett barn, exempelvis i form av en fastställetalans rörande det biologiska ursprunget.

Regeringen behandlade kommittéförslaget i proposition 2001/02:123 Partnerskap och adoption. Regeringen anförde i propositionen att flera skäl talar för att lesbiska par som har registrerat sitt partnerskap eller som lever i ett samboförhållande bör få tillgång till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus. Propositionen innehöll emellertid inte något förslag i den delen.

I propositionen pekade regeringen på att flera remissinstanser framfört en rad skäl som talar mot den lösning kommittén föreslagit. Förslaget innebär, anförde regeringen, begränsningar i möjligheten att få faderskapet till barnet fastställt, vilket kan få betydelse när det gäller barnets rätt till kunskap om sitt ursprung och barnets kontakt med sin biologiska far. Faderskapspresumtionen i föräldraskapen bygger på antagandet att ett barn som föds i ett äktenskap också har avlats inom äktenskapet, och ett motsvarande antagande kan ju inte göras för barn som föds i ett registrerat partnerskap. Det rättsliga föräldraskapet kan, ansåg regeringen, lösas på annat sätt.

Enligt regeringen var det angeläget att även andra möjligheter att lösa föräldraskapet övervägs. Bland annat måste då, ansåg regeringen, vägas in hur barnets rätt till ursprung kan tas till vara och vilken rätt och skyldighet som bör finnas för den biologiske fadern att bli rättslig far till barnet. Även ”medmammans” ställning bör analyseras närmare. Det är, anförde regeringen, viktigt att bestämmelserna om föräldraskap för lesbiska par står väl i samklang med den familjerättsliga regleringen i övrigt. Regeringen ansåg mot denna bakgrund att det inte är lämpligt att en möjlighet till assisterad befruktning för lesbiska par införs innan frågan om föräldraskapet har lösts. Enligt propositionen avsåg regeringen att ta upp frågan senare.

Utskottet delade regeringens bedömning att en möjlighet till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus inte bör införas innan slutlig ställning tagits till frågan om hur det rättsliga föräldraskapet för barnet då skall regleras. När det

sedan gällde det fortsatta arbetet med hur det rättsliga föräldraskapet för barnet skall regleras ansåg utskottet det angeläget att detta arbete kommer till stånd så snart som möjligt i syfte att lesbiska par som har registrerat sitt partnerskap eller lever i ett samboförhållande kan få tillgång till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus. Utskottet ansåg att några skäl att ytterligare fördröja att en sådan möjlighet kommer till stånd inte förelåg. På förslag från utskottet gav riksdagen detta regeringen till känna (bet. 2001/02:LU27, rskr. 304).

Motionerna

I motion L249 av Lars Leijonborg m.fl. (fp) anförs att Kommittén om barn i homosexuella familjer föreslog vissa bestämmelser om föräldraskap vid insemination. Dessa förslag måste dock utredas ytterligare, och regeringen utlovade i mars 2002 att en fördjupad analys skulle påbörjas omedelbart. I motionen begärs ett tillkännagivande om att den fördjupade analysen skall genomföras snarast möjligt (yrkande 1). Liknande krav framställs i motion L254 av Tasso Stafilidis m.fl. (v, s, fp, c, mp) yrkande 7.

I motion L235 av Tasso Stafilidis m.fl. (v) anser motionärerna att regeringen skall lägga fram förslagen i betänkandet (SOU 2001:10) Barn i homosexuella familjer. Förslagen innebär att lesbiska kvinnor som lever i registrerat partnerskap eller samboförhållande skall få tillgång till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus. I motion L222 av Birgitta Ohlsson m.fl. (fp) och motion L318 av Gustav Fridolin m.fl. (mp) yrkande 20 begärs ett tillkännagivande om att lagstiftningen om assisterad befruktning för lesbiska och bisexuella kvinnor snarast måste reformeras så att de får rätt till assisterad befruktning på klinik.

I motion L265 av Cinnika Beiming och Tommy Waidelich (båda s) och i motion L320 av Lars Lindblad och Tobias Billström (båda m) begärs ett tillkännagivande om att lesbiska kvinnor skall ges rätt till insemination vid allmänt sjukhus.

Matilda Ernkrans och Helena Zakariasén (båda s) anser i motion L274 att lesbiska par skall få tillgång till assisterad befruktning på klinik i Sverige (yrkande 1). Vidare begärs att regeringen skall tillsätta en utredning med uppgift att utarbeta förslag angående det rättsliga föräldraskapet vid insemination (yrkande 2).

I motion L293 av Tasso Stafilidis (v) anförs att riksdagen under våren 2002 beslutat vissa ändringar i lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen som innebär att även behandling med ägg blir tillåten. Lagen innehåller dock ett antal begränsningar som bl.a. innebär att lesbiska kvinnor som är infertila inte kan komma i fråga för en äggdonation. I motionen begärs ett tillkännagivande om att lesbiska kvinnor skall ges lika rätt till äggdonation som heterosexuella kvinnor (yrkande 1). Vidare begärs att regeringen skall utreda, dels att äggdonation även skall tillåtas då det finns en känd spermadonator (yrkande 2), dels att det inte skall föreligga ett krav på samlevnad eller äktenskap med spermadonatorn för att få donerat ägg (yrkande 3). Slutligen

begärs att regeringen skall utreda att det inte skall föreligga krav på att kvinnan som får donerat ägg är gift eller samboende med en person av motsatt kön (yrkande 4).

I motion L296 av Ingrid Burman m.fl. (v) begärs ett tillkännagivande om att regeringen skall lägga fram förslag till ändringar i lagen om befruktning utanför kroppen som innebär att lesbiska kvinnor som är i behov av en äggdonation skall få tillgång till en sådan under förutsättning att det finns en känd spermadonator.

Interpellationsdebatt den 5 november 2002

I en interpellationsdebatt den 5 november 2002 uppgav justitieministern att frågan om lesbiska kvinnors rätt till assisterad befruktning är politiskt avgjord och att det som kvarstår enbart är det juridisk-tekniska arbetet med att närmare analysera det rättsliga föräldraskapet. Tanken är att en departementspromemoria skall kunna remitteras under år 2003. I promemorian kommer alternativ till det förslag om föräldraskapet i dessa fall som lagts fram av Kommittén om barn i homosexuella familjer att övervägas. Justitieministern uppgav vidare att frågan om assisterad befruktning ligger inom socialministerns ansvarsområde, och från denne hade justitieministern inhämtat uppgift om att frågan om assisterad befruktning för lesbiska kvinnor avses att beredas vidare när frågan om det rättsliga föräldraskapet är löst. Arbetet skulle ske så fort som möjligt (svar på interpellation 2002/03:11).

Utskottets ställningstagande

Enligt utskottets mening är det angeläget att arbetet med att analysera det rättsliga föräldraskapet är prioriterat och att analysarbetet genomförs snarast möjligt utan ytterligare tidsutdräkt. Mot den redovisade bakgrunden anser utskottet att önskemålen i motionerna L222, L235, L249 yrkande 1, L254 yrkande 7, L265, L274, L318 yrkande 20 samt L320 får anses tillgodosedda och därför bör avslås.

När det sedan gäller motionerna L293 och L296 anser utskottet att det inte finns skäl att nu föreslå någon åtgärd från riksdagens sida eftersom möjligheten för lesbiska kvinnor till assisterad befruktning kommer att beredas vidare när frågan om det rättsliga föräldraskapet är löst. Mot denna bakgrund bör därför motionerna L293 och L296 avslås.

Särkullbarns rätt till arv

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå ett motionsyrkande som rör särkullbarns rätt till arv. Utskottet hänvisar till pågående beredningsarbete.

Bakgrund

I 3 kap. ärvdabalken finns särskilda regler om makars arvsrätt. Efter de ändringar som genomfördes i samband med att riksdagen år 1987 antog äktenskapsbalken gäller numera att den efterlevande maken har rätt till arv före bröstarvingar. En make skall vid den andre makens död sålunda ta arv framför makarnas gemensamma bröstarvingar, vilka i stället getts rätt till arv efter den först avlidne maken vid den efterlevande makens död. Om det finns efterarvingar innehar den efterlevande maken under sin livstid den arvfallna egendomen med fri förfoganderätt. Finns det bröstarvingar efter den först avlidne som inte också är den efterlevandes barn, s.k. särkullbarn, gäller särskilda regler. Särkullbarn har rätt att omedelbart få ut sitt arv efter en avlidne förälder. De kan dock avstå från sin rätt till förmån för den avlidnes efterlevande make. Sker ett sådant avstående blir särkullbarnen berättigade till efterarv på samma sätt som makarnas gemensamma bröstarvingar. Reglerna innebär att bröstarvingar i princip får vänta med att få ut sin laglott tills den efterlevande maken dör. Däremot kan bröstarvingar göra sin laglotsrätt gällande vid den först avlidne makens död om denne make gjort ett testamente som inkräktar på laglotten.

Motionen

Per Rosengren m.fl. (v) anför i motion L237 att särkullbarns rätt att få ut sitt arv vid sin förälders död i vissa fall kan skapa problem för den efterlevande maken eller maken. Detta gäller framför allt när dödsboet i huvudsak består av en fastighet som utgör den efterlevandes bostad. I de fallen kan den efterlevande bli tvungen att sälja fastigheten, och principen om att få sitta i örubbat bo sätts ur spel. Motionärerna anser att regeringen bör utreda hur regelsystemet skall utformas för att både särkullbarnens och den efterlevandes intressen bättre skall kunna tas till vara och ett tillkännagivande yrkas i enlighet härmed.

Utskottets ställningstagande

Utskottet erinrar om att frågan om särkullbarns rätt till arv varit föremål för överväganden av Ärvdabalksutredningen i betänkandet (SOU 1998:110) Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring. Utredningens betänkande har remissbehandlats och övervägs för närvarande inom Justitiedepartementet. I avvaktan på resultatet av den pågående beredningen anser utskottet att motion L237 inte bör föranleda någon riksdagens vidare åtgärd. Motionen bör därför avslås.

Reservationer

1. Hänsynen till barnets bästa, m.m. (punkt 1)

av Yvonne Andersson (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 1.

Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:L211 och avslår motionerna 2002/03:L234, 2002/03:L248 yrkande 1, 2002/03:L258 yrkande 1, 2002/03:L280 och 2002/03:Ju224 yrkande 4.

Ställningstagande

I vårdnadstvister tillmäts begreppet barnets bästa stor vikt. Begreppet används också i andra sammanhang, men det är inte närmare definierat. Liksom motionärerna bakom motion L211 anser jag att begreppet barnets bästa bör definieras. Ett försök till definition av begreppet har gjorts i Kanada. Enligt min uppfattning bör aktuell forskning kring ämnet och erfarenheter från andra länder beaktas i ett sådant arbete. Det får ankomma på regeringen att ta erforderliga initiativ.

Vad som anförts ovan bör riksdagen, med bifall till motion L211 och med avslag på motionerna L234, L248 yrkande 1, L258 yrkande 1, L280 och Ju224 yrkande 4, som sin mening ge regeringen till känna.

2. Hänsynen till barnets bästa, m.m. (punkt 1)

av Tasso Stafilidis (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 2.

Därmed bifaller riksdagen motionerna 2002/03:L234, 2002/03:L258 yrkande 1 och 2002/03:Ju224 yrkande 4 samt avslår motionerna 2002/03:L211, 2002/03:L248 yrkande 1 och 2002/03:L280.

Ställningstagande

Jag anser liksom motionärerna bakom motion L234 att det nu är hög tid att införa en barnbalk. Trots det lagstiftningsarbete som har bedrivits under de senaste decennierna saknas alltså ett samlat regelsystem där barnets rätt står i fokus. I stället sätter lagstiftningen fortfarande föräldrarätten främst, vilket

redan framgår av namnet på det centrala regelverket på området, föräldrabal-
ken. Ett annat uttryck för barnets underordnade roll i förhållande till föräld-
rarna är att en förälder kan vägra att umgås med sitt barn utan konsekvenser,
något som barnet däremot inte kan göra. I likhet med motionärerna anser jag
att all relevant lagstiftning som rör barn skall samlas i en särskild barnbalk
där barnets rätt sätts främst.

Mot denna bakgrund anser jag att regeringen bör utreda införandet av en
barnbalk med barnperspektivet som utgångspunkt. En lämplig lösning, enligt
min uppfattning, vore att 2002 års vårdnadskommitté får i uppdrag att utreda
även denna fråga.

Vad som anförts ovan bör riksdagen, med bifall till motionerna L234,
L258 yrkande 1 och Ju224 yrkande 4 samt med avslag på motionerna L211,
L248 yrkande 1 och L280, som sin mening ge regeringen till känna.

3. Vårnaden vid våld m.m. inom familjen (punkt 2)

av Inger René (m), Yvonne Andersson (kd), Bertil Kjellberg (m) Viviann
Gerdin (c) och Henrik von Sydow (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i re-
servation 3.

Därmed bifaller riksdagen motionerna 2002/03:Ju361 yrkande 6 och
2002/03:Sf379 yrkande 2 samt bifaller delvis motion 2002/03:So510 yrkande
4 och avslår motionerna 2002/03:L205, 2002/03:L230 yrkande 1 samt
2002/03:So360 yrkande 12.

Ställningstagande

Det är olyckligt att många barn förlorar vardagskontakten med den ena föräl-
dern vid en separation. Ett barn behöver båda sina föräldrar. Reglerna om
gemensam vårdnad är därför bra i de fall föräldrarna kan komma överens.
Som påpekas i motion Sf379 har det visat sig att 1998 års vårdnadsreform i
vissa fall kan medföra negativa konsekvenser för barnen. Det gäller framför
allt i de fall där en förälder tvingas bryta upp på grund av missbruk, miss-
handel eller övergrepp. I sådana fall kan reglerna om gemensam vårdnad
användas som ett instrument att ifrågasätta varje beslut som rör barnet. Ef-
tersom detta är mycket negativt för barnet anser vi att det är angeläget att den
pågående utvärderingen av vårdnadsreformen sker skyndsamt.

Mot bakgrund av vad som redovisats ovan anser vi, liksom motionärerna
bakom motion Ju361, att gemensam vårdnad endast skall kunna komma i
fråga om det kan anses tillräckligt tryggt för barnet och mamman. Rätten
måste ha en klar bild av det eventuella våld som barnet levtt med och hur
troligt det är att våldet upprepas innan beslut fattas i vårdnadsfrågan. Vi anser

att reglerna om gemensam vårdnad måste ändras i dessa fall. Det får ankomma på regeringen att utforma erforderliga lagförslag.

Vad som anförts ovan bör riksdagen, med bifall till motionerna Ju361 yrkande 6 och Sf379 yrkande 2 samt med delvis bifall till motion So510 yrkande 4 och med avslag på motionerna L205, L230 yrkande 1 och So360 yrkande 12, som sin mening ge regeringen till känna.

4. Samarbetssamtal (punkt 7)

av Yvonne Andersson (kd) och Viviann Gerdin (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 7 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 4.

Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:Sf380 yrkandena 3 och 4.

Ställningstagande

Vid en skilsmässa eller separation där föräldrarna inte kan komma överens måste familjen snabbt erbjudas hjälp att lösa sina samarbetsproblem. Med barnets bästa för ögonen anser vi, liksom motionärerna i motion Sf380, att regeringen bör utreda hur separerade föräldrar bäst kan informeras och stödjas så att barnets behov får styra hur umgänget utformas. I samband med detta bör de samarbetssamtal som erbjuds föräldrarna utvärderas. Vidare anser vi att samarbetssamtal bör vara praxis för att undvika långdragna processer och upptrappade konflikter. Det får ankomma på regeringen att ta erforderliga initiativ.

Vad som anförts ovan, med bifall till motion Sf380 yrkandena 3 och 4, bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5. Behörighetskrav för domare (punkt 9)

av Yvonne Andersson (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 9 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 5.

Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:L294 yrkande 1 och bifaller delvis motionerna 2002/03:L230 yrkande 2 och 2002/03:L258 yrkande 2.

Ställningstagande

Jag anser liksom motionärerna bakom motion L294 att regeringen bör tillsätta en utredning för att se över reglerna kring domstolarnas förfarande i vårdnadstvister så att endast personer med gedigen barnkunskap och insikter i psykosociala problemställningar hanterat dessa fall.

Vad som anförts ovan, med bifall till motion L294 yrkande 1 och med delvis bifall till motionerna L230 yrkande 2 och L258 yrkande 2, bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

6. Könsneutrala författningar (punkt 12)

av Tasso Stafilidis (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 12 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 6.

Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:L232.

Ställningstagande

Jag anser, liksom motionärerna i motion L232, att i de författningar som innehåller begreppen mor och far bör dessa ändras till förälder. Lagstiftningen bör enligt min mening utgå från könsneutralitet och således ta fasta på att föräldrarna kan bestå av två mammor eller två pappor. Begreppet förälder blir mer informativt och lättbegripligt för lagrummens adressater. Riksdagen bör därför begära att regeringen lägger fram förslag till sådana lagändringar.

Vad som anförts ovan bör riksdagen, med bifall till motion L232, som sin mening ge regeringen till känna.

7. Faderskap (punkt 17)

av Inger René (m), Jan Ertsborn (fp), Yvonne Andersson (kd), Bertil Kjellberg (m), Martin Andreasson (fp), Viviann Gerdin (c) och Henrik von Sydow (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 17 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 7.

Därmed bifaller riksdagen motionerna 2002/03:L204 och 2002/03:L266.

Ställningstagande

Vi delar motionärernas uppfattning vad gäller vikten av att ingen felaktigt förklaras vara far till ett barn. Att faderskapet blir riktigt fastställt måste givetvis anses ligga i såväl barnets som moderns och den utpekade faderns intresse. Vad först gäller den situationen att faderskapet följer av faderskapspresumtionen kan vi konstatera att nuvarande lagstiftning i fråga om talerätt för en avliden mans maka och arvingar bygger på avvägningar mellan de olika intressen som gör sig gällande. Några motsvarande avvägningar har inte skett när det gäller talerätt för mannens änka och arvingar vid ogiltigförklaring av faderskapsbekräftelse. Vi anser att det är otillfredsställande att det inte

finns några klara regler i fråga om talerätten i sådana fall. Vad härefter angår talerätten i fråga om faderskap som har fastställts genom dom måste rättsläget betraktas som oklart. Särskilt mot bakgrund av att det på senare år vuxit fram nya former av familjebildningar framstår nuvarande inskränkningar i talerätten som en brist.

Sammanfattningsvis anser vi att motionsspörsmålen bör bli föremål för en förutsättningslös utredning där olika aspekter på problemen och de olika intressen som gör sig gällande blir noggrant genomlysta.

Vad som anförts ovan bör riksdagen, med bifall till motionerna L204 och L266, som sin mening ge regeringen till känna.

8. Partnerskap och adoption (punkt 18)

av Yvonne Andersson (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 18 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 8.

Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:L314 yrkandena 1–3 samt avslår motion 2002/03:L254 yrkande 6.

Ställningstagande

Jag delar motionärernas uppfattning i motion L314 att de lagändringar som riksdagen beslutade våren 2002 angående partnerskap och adoption inte vilar på tillräckligt god grund. Detta beror på att barnperspektivet inte var vägledande för det utredningsarbete som ligger till grund för lagstiftningen. I varje fråga som rör barn måste utgångspunkten vara att se till barnets bästa. FN:s barnkonvention framhåller att det främst är barnets rättigheter som skall beaktas vid en adoption. Genom att tillåta homosexuella att adoptera bryter Sverige, enligt min uppfattning, mot barnkonventionen. Vidare strider beslutet mot 1993 års Haagkonvention. Jag anser att regeringen skall återta uppsägningen av 1967 års europeiska konvention om adoption av barn. Vidare bör riksdagsbeslutet från våren 2002 som innebär att registrerade partner fått möjlighet att provas som adoptivföräldrar upphävas. Även all följdlagstiftning till beslutet bör upphävas. Det får ankomma på regeringen att utforma erforderliga lagförslag.

Vad som anförts ovan bör riksdagen, med bifall till motion L314 yrkandena 1–3 samt med avslag på motion L254 yrkande 6, som sin mening ge regeringen till känna.

9. Översyn av adoptionslagstiftningen (punkt 20)

av Inger René (m), Yvonne Andersson (kd), Bertil Kjellberg (m) och Henrik von Sydow (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 20 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 9.

Därmed bifaller riksdagen motionerna 2002/03:L207 yrkandena 1–3, 2002/03:L219 yrkandena 1, 3 och 4 samt 2002/03:L314 yrkande 4.

Ställningstagande

Dagens adoptionsregler är skrivna för en annan tid och ett annat system. År 1989 presenterade Förmyndarskapsutredningen sitt slutbetänkande med förslag till en revision av adoptionslagstiftningen. Sedan dess har inget hänt. I utredningsbetänkandet, (SOU 2001:10) Barn i homosexuella familjer, har flera experter påtalat att adoptionslagstiftningen är i behov av en översyn. Experterna framhåller också att forskningen beträffande adopterade barns uppväxt och utveckling är eftersatt.

Vi anser liksom motionärerna att hela adoptionslagstiftningen är i stort behov av en översyn, och det får ankomma på regeringen att ta erforderliga initiativ. Inom ramen för en sådan översyn finns det enligt vår uppfattning anledning att t.ex. se över kravet på att presumtiva adoptivföräldrar skall vara minst 25 år, och den nuvarande möjligheten till s.k. ensamståendeoptioner bör bli föremål för en utvärdering. Vi anser också att det bör tas in en bestämmelse i 4 kap. föräldrabalken som stadgar att en adoption endast får ske om den är förenlig med barnets bästa.

Vad som anförts ovan bör riksdagen, med bifall till motionerna L207 yrkandena 1–3, L219 yrkandena 1, 3 och 4 samt L314 yrkande 4, som sin mening ge regeringen till känna.

10. Rätt till insemination för lesbiska kvinnor (punkt 21)

av Jan Ertsborn och Martin Andreasson (båda fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 21 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 10.

Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:L249 yrkande 1 och bifaller delvis motionerna 2002/03:L222 och 2002/03:L254 yrkande 7 samt avslår motionerna 2002/03:L235, 2002/03:L265, 2002/03:L274, 2002/03:L318 yrkande 20 och 2002/03:L320.

Ställningstagande

Kommittén om barn i homosexuella familjer föreslog vissa bestämmelser om det rättsliga föräldrskapet vid insemination. Kommitténs förslag kan dock inte ligga till grund för lagstiftning utan frågan måste utredas vidare. Regeringen utlovade i mars 2002 att en fördjupad analys skulle påbörjas omedelbart. Enligt uppgift från justitieministern är tanken att en departementspromemoria i ämnet skall kunna remitteras under år 2003. Vi anser, liksom motionärerna bakom motion L249, att analysarbetet måste genomföras snarast möjligt utan ytterligare tidsutdräkt.

Vad som anförts ovan bör riksdagen, med bifall till motion L249 yrkande 1 och med delvis bifall till motionerna L222 och L254 yrkande 7 samt med avslag på motionerna L235, L265, L274, L318 yrkande 20 och L320, som sin mening ge regeringen till känna.

Särskilda yttranden

1. Hänsynen till barnets bästa, m.m.

av Viviann Gerdin (c).

Alla barns behov av trygghet, självbestämmande och livskvalitet vilar på oss vuxna att garantera, och ansvaret för barnens väl har i första hand föräldrarna. Barnets bästa är inskrivet i svensk lagstiftning och delvis förankrad i 1 kap. 2 § regeringsformen. Det är emellertid endast riktlinjer, vilket är olyckligt eftersom det ger utrymme för skiftande tolkningar som ofta är till nackdel för barnet.

Enligt min mening borde det vara en självklarhet att skydda barnet från att bli utnyttjat i en konflikt mellan vuxna och att samhället genom uppmuntran och stöd förstärker barnets rättigheter. I ärenden angående vårdnad och umgänge måste därför större vikt läggas vid vad som är bäst för barnet. I alltför många fall finns en tendens till att föräldrarnas rättigheter att uppnå rättvisa sker på barnets bekostnad.

Kopplingen mellan barnets välbefinnande och mäns våld mot kvinnor måste förstärkas. Större hänsyn måste tas till hur barnen påverkas av att tvingas se sin mamma bli misshandlad. I alla vårdnadsutredningar måste barnets rätt till umgänge klart framgå, men också barnets rätt att avstå från umgänge när barnet känner rädsla inför den förälder som hotar och brukar våld inom familjen.

Eftersom det nu pågår en utredning som kan förväntas ta upp dessa angelägna frågor har jag slutligen stannat för att inte avge några formella reservationer i enlighet med vad jag nu anfört.

2. Talerätt i mål om umgänge

av Inger René (m), Jan Ertsborn (fp), Bertil Kjellberg (m), Martin Andreasson (fp) och Henrik von Sydow (m).

Vi delar den uppfattning som förs fram i motionerna L243 och L268 om att föräldrabalken bör ändras på så sätt att nära anhöriga som mor- och farföräldrar skall få rätt att föra talan i mål om umgänge.

Eftersom 2002 års vårdnadskommitté skall överväga denna fråga har vi valt att inte reservera oss. Vi avser att noga följa kommitténs arbete.

3. Underhållsbidrag vid växelvis boende

av Jan Ertsborn (fp), Tasso Stafilidis (v) och Martin Andreasson (fp).

Vi anser liksom motionären bakom motion L326 att man kan ifrågasätta principen att underhållsbidrag inte utgår vid växelvis boende i sådana fall där föräldrarna har avsevärt olika stor inkomst. Denna fråga skall övervägas av

2002 års vårdnadskommitté. Med hänvisning till det pågående beredningsarbetet har vi valt att inte reservera oss.

4. Behörighetskrav för domare

av Tasso Stafilidis (v) och Viviann Gerdin (c).

Vi anser liksom motionärerna bakom motionerna L230, L258 och L294 att de domare som dömer i familjerättsliga mål skall ha erforderlig kompetens. 2002 års vårdnadskommitté skall bl.a. undersöka och beskriva vilken kompetens i vårdnadsfrågor som finns hos domarna och vilken kompetensutveckling som pågår. Med hänvisning till det pågående utredningsarbetet har vi valt att inte reservera oss. Vi avser att noga följa kommitténs arbete.

5. Assisterad befruktning

av Yvonne Andersson (kd).

I motsats till justitieministern anser jag att frågan om rätten till assisterad befruktning för lesbiska kvinnor inte är politiskt avgjord eftersom riksdagen ännu inte fattat något beslut i frågan. Inom Regeringskansliet pågår för närvarande ett beredningsarbete. Jag anser att resultatet av detta arbete bör avvaktas. Därefter har riksdagen att ta ställning till eventuella förslag från regeringen i frågan.

6. Rätt till s.k. provrörsbefruktning för lesbiska kvinnor

av Tasso Stafilidis (v).

Under våren 2002 beslutade riksdagen om vissa ändringar i lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen som innebär att även behandling med ägg blir tillåten. Lagen innehåller dock ett antal begränsningar som bl.a. innebär att lesbiska kvinnor som är infertila inte kan komma i fråga för en äggdonation. Jag anser liksom motionärerna bakom motionerna L293 och L296 att lesbiska kvinnor skall ges lika rätt till äggdonation som heterosexuella kvinnor. Jag anser att regeringen bör tillsätta en utredning för att belysa denna fråga. Enligt min uppfattning bör det således inte vara något krav att kvinnan som får ta emot ett donerat ägg är gift eller samboende med en person av motsatt kön. Vidare bör äggdonation tillåtas då det finns en känd spermadonator. Det bör inte föreligga något krav på samlevnad eller äktenskap med spermadonatorn för att få ta emot ett donerat ägg.

Med hänvisning till det pågående arbetet inom Regeringskansliet med att närmare analysera det rättsliga föräldraskapet vid assisterad befruktning har jag valt att inte reservera mig.

7. Särkullbarns rätt till arv

av Tasso Stafilidis (v).

Jag anser, liksom motionären i motion L237, att särkullbarns rätt att få ut sitt arv vid förälderns död i vissa fall kan skapa problem för den efterlevande.

Regeringen bör utreda hur regelsystemet skall utformas för att både särkullbarnens och den efterlevandes intressen bättre skall kunna tas till vara.

Ärvdabalksutredningen har övervägt frågan om särkullbarns rätt till arv. Som redovisats tidigare i betänkandet övervägs Ärvdabalksutredningens förslag för närvarande inom Justitiedepartementet. Mot denna bakgrund har jag valt att inte reservera mig. Jag utgår från att de synpunkter som förs fram i motionen kommer att beaktas i beredningsarbetet.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden

2002/03:L204 av Marietta de Pourbaix-Lundin (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att talerätt om hävande av faderskap för såväl efterlevande maka som mannens arvingar bör införas.

2002/03:L205 av Annelie Enochson (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att lagen ändras så att de sociala myndigheterna vid allmän domstol aktivt driver talan om överflyttning av vårdnad då en vårdnadshavare grovt brustit i föräldraansvar genom att begå ett allvarligt brott mot den andra vårdnadshavarens liv, frihet eller hälsa.

2002/03:L207 av Sten Tolgfors (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen gör en översyn av den samlade adoptionslagstiftningen i enlighet med vad som anförs i motionen.
2. Riksdagen begär att regeringen ser över 25-årsgränsen för adoption i enlighet med vad som anförs i motionen.
3. Riksdagen begär att regeringen gör en översyn av ensamståendes rätt att prövas som adoptivföräldrar i enlighet med vad som anförs i motionen.

2002/03:L211 av Maria Larsson (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av fördjupad definition av begreppet barnets bästa.

2002/03:L217 av Elizabeth Nyström och Ulla Löfgren (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om förändringar i god man-institutet.

2002/03:L219 av Inger René m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen beslutar ge regeringen i uppdrag att göra en översyn av den samlade adoptionslagstiftningen.
2. Riksdagen beslutar att upphäva 4 kap. 7 § 2 föräldrabalken.
3. Riksdagen beslutar att i 4 kap. föräldrabalken införa en regel om att adoption bara får tillåtas om den bedöms vara till barnets bästa.
4. Riksdagen begär att regeringen ser över 25-årsgränsen för adoption.

2002/03:L222 av Birgitta Ohlsson m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en skyndsam reform av lagstiftningen om assisterad befruktning för lesbiska och bisexuella kvinnor.

2002/03:L224 av Birgitta Carlsson och Margareta Andersson (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om mor- och farföräldrars rätt till domstolsprövning av umgängesrätten med sina barnbarn.

2002/03:L230 av Tasso Stafilidis m.fl. (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen ger den parlamentariska kommittén som skall utvärdera 1998 års reform om vårdnad, boende och umgänge (dir. 2002:89) ett tilläggsdirektiv som tar sikte på att utreda möjligheterna att införa en presumtion om enskild vårdnad vid våld i nära relationer.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att de domare som dömer i familjerättsliga mål skall ha erforderlig kompetens.

2002/03:L232 av Tasso Stafilidis m.fl. (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring som innebär att de författningar som benämner mor och far ersätts med det könsneutrala begreppet förälder i enlighet med vad som anförs i motionen.

2002/03:L234 av Tasso Stafilidis m.fl. (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utreda införandet av en barnbalk med barnperspektivet som utgångspunkt.

2002/03:L235 av Tasso Stafilidis m.fl. (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen beslutar att anta de lagförslag som presenteras av kommittén Barn i homosexuella familjer (SOU 2001:10) och som innebär att lesbiska kvinnor som lever i registrerat partnerskap eller samboförhållanden skall få tillgång till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus.

2002/03:L237 av Per Rosengren m.fl. (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör ta initiativ till en utredning så att regelsystemet utformas på så sätt att både särkullbarnens och den efterlevandes intresse bättre tas till vara.

2002/03:L243 av Ana Maria Narti och Kerstin Heinemann (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en sådan ändring i föräldrabalken att nära anhöriga, som mor- och farföräldrar, får föra talan om umgänge.

2002/03:L248 av Mia Franzén (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om barnens rätt och de vuxnas skyldighet vid en separation eller skilsmässa.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utreda möjligheten till särskilt ombud för barnen vid en separation eller skilsmässa samt upprättandet av en nationell barnrättspolicy.

2002/03:L249 av Lars Leijonborg m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om fullföljandet av en utredning om assisterad befruktning.

2002/03:L254 av Tasso Stafilidis m.fl. (v, s, fp, c, mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör bestämma att lagändringarna i betänkande 2001/02:LU27 träder i kraft omgående, efter det att uppsägningen av 1967 års europeiska konvention om adoption av barn trätt i kraft.

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om assisterad befruktning för lesbiska kvinnor och det rättsliga föräldraskapet.

2002/03:L257 av Carina Hägg (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av att se på Haagkonventionen utifrån barnets perspektiv.

2002/03:L258 av Margareta Andersson och Lars-Ivar Ericson (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager som sin mening vad i motionen anförs om att införa ett barnperspektiv i svensk lagstiftning.
2. Riksdagen tillkännager som sin mening vad i motionen anförs om att ge adekvat utbildning till alla jurister som kommer i kontakt med barn i olika domstolsförfaranden.

2002/03:L265 av Cinnika Beiming och Tommy Waidelich (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om homosexuellas rättigheter när det gäller insemination.

2002/03:L266 av Ulf Nilsson m.fl. (fp, m, kd, c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om översyn av rättsläget och praxis rörande talerätt vid hävande av faderskap.

2002/03:L268 av Anita Sidén och Elizabeth Nyström (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring i 6 kap. 15 a § FB, så att mor- och farföräldrar kan väcka talan i domstol om rätt till umgänge med avlidna barns barn i de fall barnens vårdnadshavare motsätter sig det umgänge som begärts.

2002/03:L270 av Mikael Oscarsson (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en utredning för att se över lagstiftningen i syfte att komma till rätta med umgängessabotage i vårdnads- och umgängestvister.

2002/03:L274 av Matilda Ernkrans och Helena Zakariasén (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om möjligheten för lesbiska par att få tillgång till assisterad befruktning på klinik i Sverige.
2. Riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning med uppgift att utarbeta förslag till rättslig reglering av föräldraskap för barn som tillkommit genom lesbiska pars assisterade befruktning.

2002/03:L280 av Solveig Hellquist m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att barnperspektivet skall vara vägledande i ärenden som rör gemensam vårdnad och umgänge.

2002/03:L286 av Monica Green m.fl. (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av en översyn av föräldrabalkens regler.

2002/03:L293 av Tasso Stafilidis (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att lesbiska kvinnor skall ges lika rätt till äggdonation som heterosexuella kvinnor.
2. Riksdagen begär att regeringen låter utreda vad i motionen anförs om att äggdonation även skall tillåtas då det finns en känd spermadonator.
3. Riksdagen begär att regeringen låter utreda vad i motionen anförs om att det inte skall föreligga ett krav på samlevnad eller äktenskap med spermadonatorn för att få donerat ägg.
4. Riksdagen begär att regeringen låter utreda vad i motionen anförs om att det inte skall föreligga krav på att kvinnan som får donerat ägg är gift eller samboende med en person av motsatt kön.

2002/03:L294 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning i syfte att se över reglerna kring domstolarnas förfarande vid tvistemål om barn så att personer med gedigen barnkunskap och insikter i de psykosociala problemen hanterar dessa fall.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att överväga åtgärder för att komma till rätta med problemet vårdnads- och umgängestvister i domstol.

2002/03:L295 av Lars Ångström (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att där det är nödvändigt ändra i lagstiftningen för att möjliggöra ett uppbyggande av byråer för barns bästa.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att vidta andra initiativ för att främja skapandet av myndigheten Byrån för barns bästa.

2002/03:L296 av Ingrid Burman m.fl. (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en ändring i lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen.

2002/03:L303 av Gustav Fridolin och Åsa Domeij (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om förändringar av föräldrabalken så att det blir möjligt för ett barn att ha fler än två juridiska vårdnadshavare.

2002/03:L307 av Kent Härstedt (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om skuldtyngha barn.

2002/03:L314 av Yvonne Andersson m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen återtar uppsägningen av den europeiska konventionen om adoption av barn.
2. Riksdagen beslutar att upphäva beslutet att registrerade partner skall ges möjlighet att prövas som adoptionsföräldrar.
3. Riksdagen beslutar att upphäva all följdlagstiftning till beslutet att registrerade partner skall ges möjlighet att prövas som adoptivföräldrar.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en heltäckande översyn av adoptionslagstiftningen.

2002/03:L318 av Gustav Fridolin m.fl. (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

20. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag på ändring i relevant lagstiftning i enlighet med vad i motionen anförs om att lesbiska skall få insemineras.

2002/03:L320 av Lars Lindblad och Tobias Billström (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om insemination.

2002/03:L323 av Tasso Stafilidis m.fl. (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att snarast utreda det rättsliga föräldraskapet gällande barn som har fler än två föräldrar och hur barns juridiska rättigheter till sina föräldrar utöver de biologiska vårdnadshavarna skall tillgodoses.

2002/03:L326 av Bo Könberg (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen begär att regeringen låter utreda frågan om reglerna för underhållsansvar vid växelvis boende.

2002/03:L328 av Kenth Högström (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen vad som i motionen anförs om åtgärder för att förbättra den kommunala överförmyndarverksamheten.

2002/03:L330 av Lena Sandlin-Hedman m.fl. (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av förändringar av föräldrabalkens utformning, dess tillämpning och praxis.

2002/03:L337 av Jan Emanuel Johansson (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om barns rättigheter i familjerättsprocesser.

2002/03:K325 av Helena Zakariasén m.fl. (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att myndighetsåldern skall följa kalenderår i stället för födelsedatum.

2002/03:K428 av Anders Ygeman (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs angående namngivning, en välkomstceremoni för barn.

2002/03:Ju224 av Annelie Enochson (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att behovet av en bambalk utreds.

2002/03:Ju361 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en förändring av reglerna om gemensam vårdnad.

2002/03:Sf379 av Inger Davidson m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om gemensam vårdnad.

2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utreda hur separerade föräldrar bäst kan informeras och stödjas så att barnets behov får styra hur umgänget utformas och därmed även utvärderar dagens samarbetsamtal.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att dagens samarbetsamtal i nuvarande eller förändrad form görs till praxis.

2002/03:So360 av Annelie Enochson (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att socialtjänstlagens krav på att tillgodose det utsatta barnets behov av beskydd och stöd skall gå före alla andra beslut i samband med vårdnadstvist, trots att gärningsmannen inte är dömd, för att barnet inte skall behöva möta sin förövare i form av påtvingat umgänge.

2002/03:So510 av Viviann Gerdin och Birgitta Sellén (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att rätten att vara umgänges- och vårdnadshavare skall omprövas om fadern utövar våld inom familjen.